



ACTA HISTORIAE ARTIS SLOVENICA

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU
France Stele Institute of Art History ZRC SAZU

ACTA HISTORIAE ARTIS SLOVENICA

19|1·2014

LJUBLJANA 2014

Acta historiae artis Slovenica

ISSN 1408-0419

Znanstvena revija za umetnostno zgodovino / Scholarly Journal for Art History

Izdaja / Published by

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU /

France Stele Institute of Art History ZRC SAZU

Glavna urednika / Editors-in-chief

Mija Oter Gorenčič, Blaž Resman

Uredniški odbor / Editorial board

Tina Košak, Ana Lavrič, Barbara Murovec, Mija Oter Gorenčič, Blaž Resman, Helena Seražin

Mednarodni svetovalni odbor / International advisory board

Günter Brucher (Salzburg), Jaromir Homolka (Praha), Iris Lauterbach (München),

Hellmut Lorenz (Wien), Milan Pelc (Zagreb), Paola Rossi (Venezia), Sergio Tavano (Gorizia-Trieste)

Lektoriranje / Language editing

Olivia Hellewell, Kirsten Hemphkin, Mija Oter Gorenčič, Anke Schlecht

Prevodi / Translations

Nadja Gnamuš, Renata Komić Marn, Tina Košak, Franci Lazarini, Blaž Resman, Katarina Šmid

Oblikovna zasnova in prelom / Design and layout by

Andrej Furlan

Naslov uredništva / Editorial office address

Acta historiae artis Slovenica

Novi trg 2, p.p. 306, SI-1001 Ljubljana, Slovenija

E-pošta / E-mail: uifs@zrc-sazu.si

Spletna stran / Web site: <http://uifs1.zrc-sazu.si>

Revija je indeksirana v / Journal is indexed in

BHA, FRANCIS, IBZ, ERIH, EBSCO Publishing, Scopus

Letna naročnina / Annual subscription: 35 €

Posamezna enojna številka / Single issue: 25 €

Letna naročnina za študente in dijake: 25 €

Letna naročnina za tujino in ustanove / Annual Subscription outside Slovenia, institutions: 48 €

Naročila sprejema / Orders should be sent to

Založba ZRC / ZRC Publishing

Novi trg 2, p. p. 306, SI-1001, Slovenija

E-pošta / E-mail: zalozba@zrc-sazu.si

AHAS izhaja s podporo Agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

AHAS is published with the support of the Slovenian Research Agency.

© 2014, ZRC SAZU, Ljubljana

Tisk / Printed by

Cicero d. o. o., Begunje

Naklada / Print run: 400

VSEBINA

CONTENTS

DISSERTATIONES

Katarina Šmid

- Fragment pripovednega reliefa na grobnici Spektatijev v Šempetru. Epizoda zgodbe o Orestu in Ifigeniji na Tavridi ali Toantov dokončni poraz na otoku Sminta?*7
The Fragmentary Narrative Scene from the Tomb of Spectatii at Šempeter. An Episode of the Story of Orstes and Iphigenia among the Taurians or the Final Demise of King Thoas on the Island of Sminthe?16

Matjaž Ambrožič

- Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem*17
Verzeichnis der vorjosephinischen Bruderschaften in der slowenischen Steiermark52

Tina Košak

- Slikarske zbirke grofov Herberstein. Zbirka Erazma Friderika grofa Herbersteina v gradu Hrastovec in v Gradcu*53
Picture Collections of the Counts of Herberstein. The Collection of Erasmus Friedrich Count of Herberstein90

Ana Lavrič

- Slovenski »panteon« v Slomškovih Drobtnicah in pri Novi Cerkvi*93
The Slovenian 'Pantheon' in Slomšek's Almanac Drobtnice and in the Church at Nova Cerkev121

Franci Lazarini

- »Začeti pa moramo na vsak način že letos, sicer lahko naredimo križ čez novo cerkev.« O neuresničeni gradnji nove cerkve sv. Magdalene v Mariboru*123
»Wir müssen auf jeden Fall noch in diesem Jahr beginnen, sonst können wir die neue Kirche in den Mond schreiben.« Über den nichtrealisierten Bau der neuen Hl. Magdalena Kirche in Maribor (Marburg a. d. Drau)141

Barbara Murovec

“Anyway, the question of personnel is rather difficult ...”

Some Observations on Political Influence on Art (History) in Slovenia143

»Skratka, kadrovsko vprašanje je dokaj težko ...«

Drobci o političnem vplivu na umetnost in umetnostno zgodovino v Sloveniji153

Nadja Gnamuš

Temne iluminacije. O črnih slikah Sandija Červeka155

Illuminating Darkness. Reflections on Sandi Červek's Black Paintings169

DOCUMENTA

Renata Komić Marn

Korespondenca med Karlom Strahlom in Antejem Gabrom187

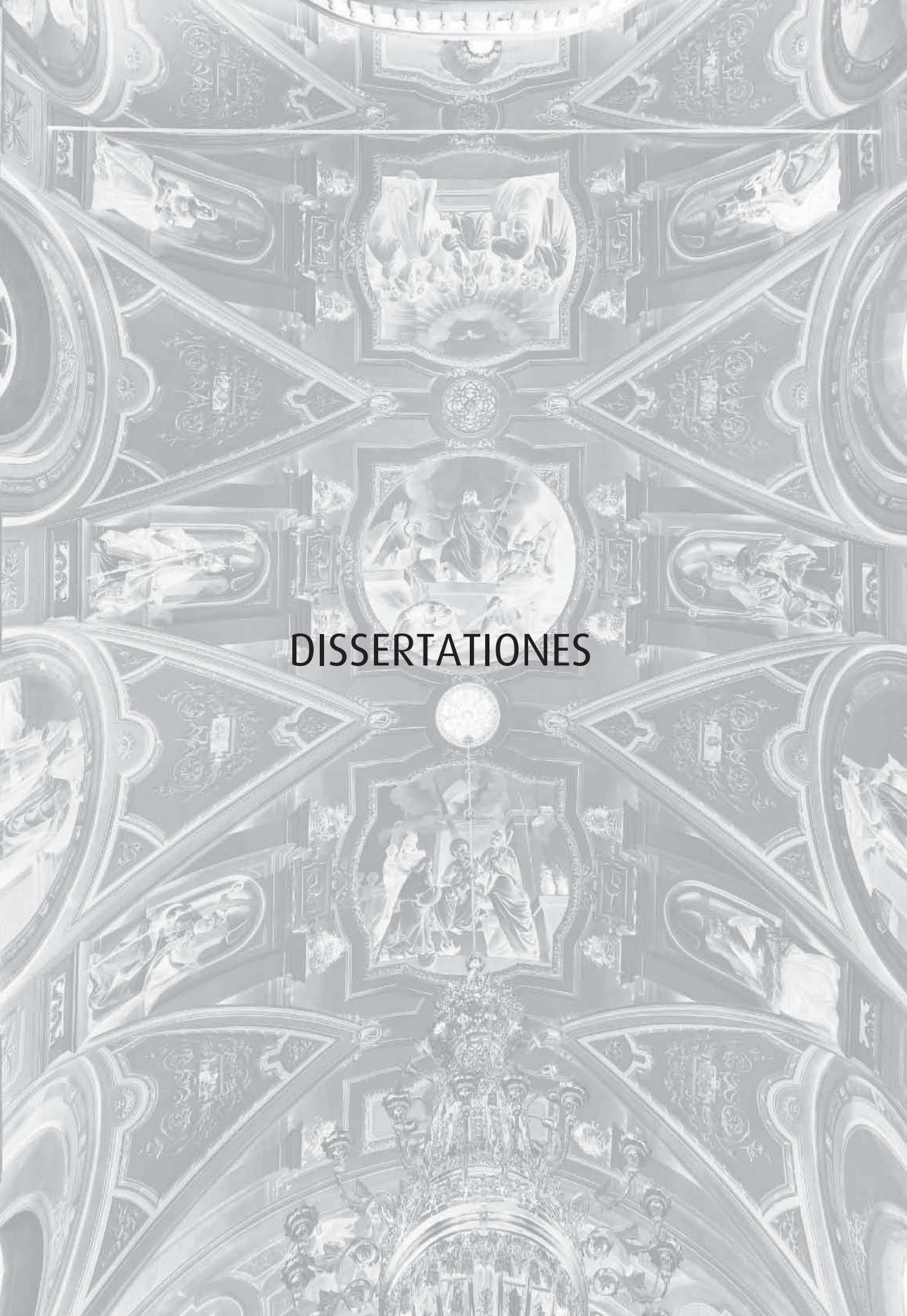
The Correspondence of Karl Strahl and Ante Gaber203

APPARATUS

Izvečki in ključne besede / Abstracts and keywords207

Sodelavci / Contributors213

Viri ilustracij / Photographic credits215



DISSERTATIONES

Slovenski »panteon« v Slomškovih *Drobtinica*h in pri Novi Cerkvi

Ana Lavrič

Slomšek je svoje versko delovanje prežehl z narodno idejo in s prizadevanjem za kulturni dvig Slovencev. Narodno zavest in identiteto je spodbujal tudi s populariziranjem t. i. domačih svetnikov, kot so Maksimilijan Celjski, Viktorin Ptujski, Mohor in Fortunat, Modest, Virgil, Ciril in Metod, Ema Krška, Liharda s Kamna in drugi. Prizadeval si je, da bi se ljudje začeli zavedati njihovega pomena za slovenski narod in bi ne ostali kar naprej le pri »živinskih patronih«. Ker je bil kmečkega rodu, je dobro poznal stiske preprostih ljudi, ki so se zatekali k svetnikom po pomoč za dobro letino in zdravje živine. V domači cerkvi na Ponikvi, ki jo krasi slikovita in pripovedno bogata baročna oprema iz Mersijeve rezbarske delavnice, se je ob oltarnih kipih že v otroštvu seznanil s kmečkimi zavetniki sv. Antonom Puščavnikom, varuhom živinorejcev in svinjskih pastirjev, sv. Izidorjem, zaščitnikom kmetov in poljskih delavcev, ter sv. Vendelinom, patronom pastirjev in ovčarjev. Kot duhovnik in škof pa je svoj narod želel ozavestiti še na drugačnem nivoju in ga pridobiti za širše družbene in duhovne vrednote.¹

Narodnostne vrednote, ki so v dobi nacionalne prebuje dobile prioriteto vlogo, je spodbujal predvsem z govorno in pisano materno besedo, temelje narodne identitete pa je iskal tudi v zgodovini, ki ji je vse življenje posvečal veliko pozornost. Njeno vlogo in pomen je poudaril, ko je svoji duhovščini ukazal pisati župnijske kronike: *Zgodovina je učiteljica življenja, je vir naših pravic in dolžnosti, je usmerjevalka prihodnjih časov tako za cele narode in države kakor za posamezne kraje, družine in ljudi /.../*.² S posebnim zanimanjem je preučeval zgodovino pokristjanjevanja Slovencev in »domače« svetnike.³ Mednje je prišteval vse, ki so na slovenskem etničnem ozemlju živeli oziroma delovali, zlasti prve mučence in oznanjevalce krščanske vere.⁴ Da bi spodbudil njihovo češčenje, je ljudstvo poučeval: *Grda nehvaležnost je, pozabiti domače dežele največje dobrotnike, ki so seme svete vere zasejali, in se svojo krvjo zalivali, kakor sv. Maksimilijana, sv. Viktorina, sv. Mohorja, sv. Ruprta, sv. Cirila in Metoda itd. in si le živinske patrone izbirati. Tako dejanje Boga in svetnikom ne dopada*.⁵

¹ Prispevek je rezultat raziskovalnega projekta *Junaki in slavne osebnosti v Sloveniji in Srednji Evropi*, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

² Citirano po: Franc KOSAR, *Anton Martin Slomšek, knezoškof lavantinski* (prevedel Jože Stabej), Celje 2012 (Slomškovo zbrano delo, 3/2), str. 298.

³ Slomšek je za *Drobtinice* napisal več prispevkov o pokristjanjevanju Slovencev in o slovenskih svetnikih: Oglej, prva zibel sv. keršanske vere za Slovence, *Drobtinice*, 6, 1851, str. IX–XVI; Solnigrad, keršanstva slavni svetilnik Slovencom, *Drobtinice*, 7, 1852, str. IX–XV; Keršanska beseda o bratovšini ssv. Cirila in Metoda, slavianskih apostolov, *Drobtinice*, 8, 1853, str. IX–XX; Izveličana Lihard, vbogih mila mati, Slovenka, *Drobtinice*, 10, 1855, str. XI–XV. Teme je obravnaval tudi v drugih spisih in jih razlagal v pridigah, na primer leta 1851 v domači cerkvi na Ponikvi pod naslovom *Rajnih časov slaven spomin, vaše materne cerkve začetik*.

⁴ Gl. Slomškovo inavguracijo duhovniškega semenišča in teološkega učnega zavoda v Mariboru v KOSAR 2012 (op. 2), str. 155–157.

⁵ Anton Martin SLOMŠEK, *Pridige osnovane* (ur. Mihael Lendovšek), Maribor 1899 (Zbrani spisi, 6), str. 378.

Da bi Slovenci »svoje« svetnike bolje spoznali, je poskrbel za objavo njihovih življenjepisov. Te je skupaj s sodelavci priobčeval v *Drobtinica*, ki jih je začel izdajati leta 1846, vključil pa jih je tudi v knjigo *Djanje Svetnikov Božjih*, ki jo je s sodrujnikmi pripravil in jo v letih 1853–1854 (v dveh delih) izdal v Gradcu pri Kienreichu.⁶ V uvodu je bralca spodbujal: *Vzemi in beri Djanje Svetnikov božjih, izvoljenih prijateljev in prijateljcev tvojih /.../ hočem te u ograd ali vert naše preljube matere, svete kat. cerkve peljati, u rožni ogradi, kteriga je vsmileni Jezus svoji nevesti zasadil, in kojega sv. Duh rosi, da rastejo in neprenehoma u njem cvetě božji svetniki in svetnice, kakor nebeške rože, mnogoverstno pisane po svojih čudežih in svetih čednostih /.../.*⁷ V nebeškem vrtu so žlahtno zadehtele tudi cvetlice iz domačih logov: */.../ izmed vsih sim za vsak dan tebi ravno tisto rožico vtergal, ki je po svojem stanu alj djanju za te naj bolj prav – takega svetnika alj svetnico izbral, ki se po naših slovenskih krajih sosebnost časti, lepe bele cerkve ima, alj se daja otrokam u sveto ime. Pa tudi takih svetnikov življenje bereš, ki so po naših krajih hodili, učili, in našim prednikom mnogo dobrega storili, so pa skorej pozabljeni od nehvaležnih ljudi; kar je velika nehvaležnost. Bili so naši; naj tudi naši ostanejo – oni naši u priprošnji, mi pa njihovi u posnemanju in u hvaležnem poččenju.*⁸ Precej svetniških biografij je dobilo ilustracije; Kienreich je za knjigo uporabil novo tipografijo in grafične podobe.⁹

Češčenje svetnikov je bilo povezano z njihovimi likovnimi upodobitvami, o katerih je Slomšek zapisal: *Podobe svetnikov in svetnic, naj bodo izrezane ali naslikane, nam kažejo izvoljenih obraz, ali svete čednosti, ali pa krščansko dejanje. Sv. Gregor jih imenuje knjige ljudstva.*¹⁰ Svoje vernike je opominjal, da jim morajo, *ker nam kažejo naše prijatelje, ki so v nebesih, izkazovati potrebno spoštovanje: Dolžni smo svetnike božje častiti /.../. Ne samo v srcu spoštovati, tudi častito od njih govoriti, peti, njih podobe v časti imeti je vernih dolžnost.*¹¹

Na razširjanje upodobitev domačih svetnikov je Slomšek vplival zlasti z ilustracijami, ki poživljajo frontispice (prednaslovnice) *Drobtinic*. Te so v letih 1847–1858 med Slovence prinesle podobe sv. Maksimilijana z veduto Celja (1847, Kunstverlag Karlsruhe),¹² sv. Viktorina z veduto Ptuja (1848, Josef Reiterer, Möglich),¹³ sv. Modesta z Gospo Sveto (1849, Möglich), sv. Miklavža z Ljubljano (1850, Möglich),¹⁴ sv. Mohorja in Fortunata z Gorico (1851, Lloyd), sv. Ruperta s Salzburgom (1852, Lloyd), sv. Cirila in Metoda (1853, Lloyd), sv. Eme s Krko (1854, Lloyd), sv. Liharde (Hildegarde) s Kamnom (1855, Lloyd),¹⁵ sv. Martina (1856, Ramsberg)¹⁶ in sv. Justa s Trstom (1858).¹⁷ Upodobitve so vrezali v različnih delavnicah: za prvo je poskrbela Umetniška založba v

⁶ *Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov alj svetkov. Spisali družniki sv. Mohorja, na svetlo dal Anton Slomšek*, 1–2, Gradec 1853–1854.

⁷ *Djanje Svetnikov Božjih* 1853 (op. 6), 1, str. III; pravopisno prirejen odlomek je objavil Franc HRATELJ, *Otrok luči. Zgodovinska povest o Antonu Martinu Slomšku*, Ljubljana 2005, str. 492.

⁸ *Djanje Svetnikov Božjih* 1853 (op. 6), 1, str. VI.

⁹ Prim. HRATELJ 2005 (op. 7), str. 491, 492.

¹⁰ SLOMŠEK 1899 (op. 5), str. 372.

¹¹ SLOMŠEK 1899 (op. 5), str. 368, 369, 372.

¹² Z napisom: *durch Kunstverlag in Karlsruhe*.

¹³ Signatura: *Zeichn. v. J. Reiterer in napis: In Stahl gest. v. L. Möglich in Gratz / gedruckt b. A. Kissmann in Gratz*; prim. KOSAR 2012 (op. 2), str. 80.

¹⁴ Oba z napisom: *Vjeklo zdobil L. Möglich v' Gradcu / Natisnil A. Kismann v' Gradcu*.

¹⁵ Vseh pet signiranih: *Stich u. Druck d. Kunst-Anst. D. Oestr. Lloyd in Triest*.

¹⁶ S signaturo: *X. A. Ramsberg*.

¹⁷ Brez signature.

Karlsruheju (*Kunstverlag in Carlsruhe*), naslednje tri jekloreze je prispeval graški bakrorezec Ludwig Philipp Möglich,¹⁸ sledeči so bili izdelani in natisnjeni v Umetniškem zavodu Avstrijskega Lloydja v Trstu (*Die Kunstanstalt der Österreichischen Lloyd in Triest*).¹⁹

Med risarji predlog je na grafiki signiran le Jožef (Josef) Reiterer, doma s Ptuja, ki je kot slikar in litograf deloval v Gradcu; za *Drobtinice* je narisal podobo Viktorina Ptujkega.²⁰ Vsaj s kako skico oziroma osnutkom naj bi bil sodeloval pri *Drobtinica*h tudi Ignacij Župan, cerkovnik pri župniku Mihaelu Stojanu (najprej na Gomilskem in nato v Braslovčah), ki se je ukvarjal s slikarstvom kot samouk. Ko je Stojan v Šentandraž poslal v presojo Županovo risbo za naslovno ilustracijo *Evangelijev*, so škof Franc Ksaver Kutnar in kanoniki pohvalili njeno zasnovo in izvedbo, Slomšku pa je cerkovnikova nadarjenost zbudila tolikšno pozornost, da mu je obljubil podporo, če bi se odločil za študij slikarstva. K osnutku je predlagal nekaj izboljšav: risar naj bi z nižjo postavitevijo sv. Duha in razširjenimi rokami Boga Očeta bolje ponazoril sveto Trojico, izpopolnil pa tudi obrazne proporce, ki naj bi jih sicer uskladal še rezec. Izrazil je prepričanje, da bo risba lep okras *Evangelijev*²¹ (za njeno grafično izvedbo je poskrbel celjski knjigotržec Jožef Geiger, jeklorez je izdelal zavod Karla Mayerja v Nürnbergu, knjiga je izšla 1845).²² Župan se sicer ni odločil za umetniški poklic, za Slomška pa je napravil več risb, ki so bile svojčas ohranjene v njegovi zapuščini, zdaj pa žal niso več v razvidu.²³ Med njimi je bil menda tudi Sv. Maksimilijan, ki naj bi ga bil Župan narisal za *Drobtinice*. V pismu, ki ga je novembra 1846 poslal Stojanu, je Slomšek omenil, da je svetnikovo podobo pravkar prejel, in obžaloval, da Stojan Župana ni poslal v šolo, ker bi z njim dobil dobrega »izobraznika«.²⁴ Uredniku

¹⁸ Ludwig Philipp Möglich (1823–1871) iz Nürnberga je deloval v Gradcu; njegove jekloreze, s katerimi je večinoma opremljal molitvenike, odlikuje fina in nežna izdelava. Gl. Josef WASTLER, *Steirisches Künstler-Lexikon*, Graz 1883, str. 102; P. H., Möglich Ludwig Philipp, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* (ur. Hans Vollmer), 24, Leipzig 1930, str. 608.

¹⁹ V sklopu Avstrijskega Lloydja v Trstu je deloval tudi Umetniški zavod z grafičnim ateljejem, v katerem so izdelovali jekloreze, bakroreze in lesoreze, gl. http://de.wikipedia.org/wiki/%C3%96sterreichischen_Lloyd (stanje na dan 21. 8. 2014).

²⁰ Jožef Reiterer (1821–1895) je mdr. naslikal prve štiri postaje križevega pota za Malečnik in oltarni sliki sv. Ane in sv. Frančiška Ksaverja za barona Lazarinija, izdelal pa je tudi več vedut štajerskih krajev in gradov, gl. WASTLER 1883 (op. 18), str. 139; Viktor STESKA, *Slovenska umetnost. 1: Slikarstvo*, Prevalje 1927, str. 298; B. B., Reiterer Josef, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* (ur. Hans Vollmer), 28, Leipzig 1934, str. 143.

²¹ *Sveti Evangelji s molitvami ino branjam na vse nedele, prasnike ino imenitnishi godove zeliga leta /.../*, Celje 1845; prim. *Arhiv za zgodovino in narodopisje* (ur. Franc Kovačič), 1, Maribor 1930–1932, str. 60. Jeklorez predstavlja Kristusa z učenci, nad njim se prikazuje Bog Oče in sveti Duh, osrednji prizor pa obkrožajo manjše upodobitve sedmerih zakramentov.

²² *Arhiv 1930–1932* (op. 21), str. 58–59, Slomškovo pismo Mihaelu Stojanu, 11. 2. 1845: */.../ Ich beeile mich Ihnen das schöne Bild gezeichnet von Ihrem Meßner Župan, rückzusenden, damit es seiner ferneren Bestimmung zugeführt werde. Ich habe es S.ner Fürstbischöflichen Gnaden und den übrigen Domherrn gezeichnet. Alle haben ein Wohlgefallen an dem Entwurfe und an der Ausführung. Meine Wünsche sind: daß der h. Geist etwas tiefer gestellt, und Gott-Vater in der Höhe mit ausgespannten Armen angebracht würde, um das Bild der allerh. Dreifaltigkeit zu versinnbildern. Hoffentlich wird der Graveur die Gesichter mehr proportioniren, wobey noch eine Vervollkommnung wohl zu wünschen ist. Übrigens wird das Bild eine große Zierde des Evangeliums; Herr Geiger soll es nur ausführen lassen. Pokaj mi pa niste povedali, de imate tak prebrisaniga samouka! Ali ima Ignac Župan veselje jiti v nauk, dobi od mene vsako leto svojiga nauka 20 fl srebra sa vsakdanje potrebe, de se bo izučil; takiga delarja potrebujemo; tudi jaz mu bom kaj za našo družbo izdelati poslal. Naj govorijo s njim, pa mi naj pišejo /.../*; prim. KOSAR 2012 (op. 2), str. 82, ki je del besedila objavil v slovenskem prevodu in ga po svoje prikrojil.

²³ Čeprav risb ni bilo mogoče najti, se vsem, ki so mi pri iskanju pomagali, iz srca zahvaljujem.

²⁴ *Arhiv 1930–1932* (op. 21), str. 68, Slomškovo pismo Mihaelu Stojanu, 17. 11. 1846: */.../ Posvečenje Drobtinc sveti-mu Maksimiljanu bo na čeli leta 1847 stalo. /.../. Tudi podobo sv. Maksimiljana sim ravno prijel. Pač škoda, de niste Župana v šolo dali! Dobili bi dobrega izobraznika.*

Vodušku je sporočil, da mu je Stojan poslal lepo posvetilno pesem v čast sv. Maksimilijanu (sestavil jo je Luka Jeran), glede osnutka za naslovno ilustracijo pa je izrazil obžalovanje, da »Samouk« nima nobene predizobrazbe, veduta Celja da je sicer pravilna, vendar pa umetnostno neprimerna; počakal da bo na drug osnutek in mu ga poslal takoj, ko ga dobi.²⁵ Risbo celjskega mučenca je naposled izoblikoval benediktinec iz Šentpavla, vrezali pa so jo v Nürnbergu, kakor je razvidno iz Slomškovega pisma Vodušku.²⁶ Ko so bile *Drobtinice* še v tisku (tokrat se je tiskanje zelo zavleklo), je Slomšek Stojana z veseljem obvestil, da se bo Sv. Maksimilijan zelo dobro posrečil,²⁷ kar najbrž pomeni, da je s tem nekako ovrednotil tudi Županov prvi osnutek. Le nekaj dni zatem je poslal Vodušku poskusni odtis frontispica v prepričanju, da bo tudi on zadovoljen s svetnikovo podobo, glede vedute pa je pripomnil, da je dobro in pravilno prepoznavna le od daleč.²⁸ Omenjeni benediktinec iz Šentpavla v Labotski dolini je bil očitno pater Viljem Lichtenegger, doma iz Šentjurja pri Celju, ki se je ljubiteljsko ukvarjal s slikarstvom.²⁹ Njegovo ime izluščimo iz Slomškovega pisanja Vodušku v zvezi s podobo sv. Modesta, ki jo je narisal za četrto številko *Drobtinice*.³⁰

Slomšek je *Drobtinice* urejal le prvi dve leti (1846–1847), njegovega koncepta pa so se držali tudi naslednji uredniki Matija Vodušek (1848–1850), Jožef Rozman (1851–1855) in Mihael Stojan (1856–1860). Škofova korespondenca z njimi potrjuje, da je še naprej bdel nad zbornikom (almanahom), sodeloval pri pisanju in redakciji prispevkov, dajal praktične in vsebinske napotke, tudi v zvezi z naslovnimi ilustracijami, ki jih je večkrat pospremil z estetsko-kritičnim komentarjem.³¹ Ko je izšla tretja številka s sv. Viktorinom na naslovnici, s katero je bil Slomšek zadovoljen³² (bolj kot s svojim novim portretom izpod čopiča Christiana Heinricha Hansona), je že snoval načrte za naslednjo, ki naj bi bila posvečena sv. Modestu, kakor je februarja 1848 sporočil opatu Vodušku v Celje.³³ Že

²⁵ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 89, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 17. 11. 1846: *Eben sendet mir Dechant Stojan ein schönes Weihe-Lied dem h. Maximilian /.../. Schade daß der Samouk keine Vorbildung hat! Ich werde auf das 2.te Project warten, dann aber alsogleich absenden. Der Prospekt von Cilli ist richtig, aber leider nicht kunstgemäß.*

²⁶ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 90, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, na sveto Bilo 1846: */.../ Auch das Bild des h. Max. Ist durch Künstler des Stiftes St. Paul zu Stande gekommen. Nächstens geht es nach Nürnberg ab /.../.*

²⁷ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 69, Slomškovo pismo Mihaelu Stojanu, 11. 3. 1847: *Die Drobtince sind bereits unter der Presse /.../. Der h. Maximilian wird sehr schön ausfallen.*

²⁸ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 94–95, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 16. 3. 1847: *Im Anschluße erhältst Du ein Probeblatt unsers Maximilians. Du wirst mit dem Bilde mit mir zufriedener seyn, als mit der Landschaft, die sich nur von der Ferne gut und richtig ausnimmt.*

²⁹ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 112, Viljem Lichtenegger, rojen 27. 8. 1796 v Šentjurju, je bil benediktinec v Šentpavlu, kjer je opravljal tudi službo župnika in ravnatelja glavne šole.

³⁰ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 111–112, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 5. 7. 1848: */.../ Das Bild des sel. Bischofes Modestus ist in der Arbeit bei dem Ben. P. Wilhelm Lichtenegger; ich hofe es bald nachsenden zu können; na pri-loženem lističu brez datuma: Angeschlossen folgt das Bild für die Drobtince pro 1849 vom P. Wilhelm Lichtenegger gezeichnet. Besorge den Stich durch Herrn Muršec, und treibe den Jeretin an, oder lasse den Jahrgang abermals bei Leikam auflegen.*

³¹ *Drobtinice* omenja tudi v pismih drugim naslovnikom, pri katerih je iskal informacij ali pa jim je zbornik poslal v dar.

³² Jeklorez sv. Viktorina je omenjen tudi v Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 226, Slomškovo pismo Ferdinandu Raispu, 9. 6. 1861: */.../ daß ich bereits im Jahre 1848 in unserem slowenischen Jahrbuche Drobtince die Lebensgeschichte des erstbekannten Bischofes und Blutzeugen st. Victorins aufnahm, und es mit dessen Bilde samt einer Ansicht der Stadt Pettau zierte.*

³³ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 100–101, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 25. 2. 1848: *Ich bin mit unseren Drobtince zufrieden, wenn nur auch das Publikum zufriedener damit seyn wird, als mit meinem Porträt. /.../ Für das komm. Jahr werden wir die Abbildung des sel. Modestus, ersten Bischofes von Maria Sall geben und seine Biographie mit der Christianisirung von Kärnten verbinden.* Sestavo Modestove biografije je prevzel Jakob Stepišnik, gl. Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 105, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 6. 4. 1848.



1. Viljem Lichtenegger: Sv. Maksimilijan s Celjem, Drobtinice, 1847



2. Josef Reiterer: Sv. Viktorin s Ptujem, Drobtinice, 1848



3. Viljem Lichtenegger: Sv. Modest z Gospo Sveto, Drobtinice, 1849



4. Sv. Miklavž z Ljubljano, Drobtinice, 1850



5. Sv. Mohor in Fortunat z Gorico, Drobtinice, 1851



6. Sv. Rupert s Salzburgom, Drobtinice, 1852



7. Sv. Ciril in Metod, Drobtinice, 1853



8. Sv. Ema s Krko, Drobtinice, 1854



9. Sv. Liharda s Kamnom, Drobtinice, 1855



10. Sv. Martin, Drobtinice, 1856



11. Sv. Just s Trstom, Drobtinice, 1858



12. Djanje Svetnikov Božjih, Gradec, 1853-1854, naslovnica

na novega leta dan 1848 je Mihaela Pikla, tedaj spirituala v celovškem semenišču, pisno poprosil, naj ugotovi, ali je mogoče pri Gospe Sveti najti kako sliko sv. Modesta, ker si je za naslednji letnik *Drobtinice* želel njegovo podobo, dopolnjeno s pogledom na Gospo Sveto, in ga povprašal, ali bi jo mogel napraviti Milischowsky (o umetniku ni podatkov); obenem mu je v dar poslal poseben odtis plošče s sv. Viktorinom Ptujskim.³⁴ Slomšek je upal, da bo osnutek za Modestovo podobo uredniku Vodušku lahko poslal do binkošti 1848,³⁵ vendar ga p. Viljem Lichtenegger, ki je naročilo prevzel, vse do julija ni dokončal.³⁶ *Drobtinice* za leto 1849 so zamujale,³⁷ pohiteli pa so z naslednjo številko, ki je na naslovnici prinesla »ljublanskega« sv. Miklavža,³⁸ s katerim pa Slomšek zaradi »nesrečno« upodobljenih angelov v svetnikovem spremstvu ni bil zadovoljen.³⁹ Z Miklavžem, ki sicer ne sodi med domače, marveč na Slovenskem zelo češčene svetnike, je bila zastopana *Carniola sancta*, ki jo je s primernim svetniškim patronom želel bralcem *Drobtinice* predstaviti že leto poprej, kot je razvidno iz njegovega dopisovanja z Janezom Bleiweisom,⁴⁰ kateremu je zbornik redno pošiljal in večkrat omenjal tudi naslovne ilustracije.⁴¹ Vodušku je dal navodila še za leto 1851, vendar je njegov predlog, naj krasi naslovnico podoba sv. Mohorja in Fortunata s pogledom na Gorico,⁴² uresničil že novi urednik Jožef Rozman, kanonik v Šentandražu. Rozmanu je načrte za *Drobtinice* lahko posredoval osebno, zato v korespondenci o tem ni podatkov, najdemo pa jih spet pod naslednjim urednikom.

Ko je leta 1855 uredništvo *Drobtinice* prevzemal braslovški dekan Mihael Stojan, mu je Slomšek obljubil podporo in mu že takoj ponudil nekaj nasvetov, in sicer da bi bili zelo zanimivi zgodovinski

³⁴ *Arhiv za zgodovino in narodopisje*, I/1. Dodatek Slomškovih pisem (ur. Franc Kovačič), Maribor 1934, str. 17, Slomškovo pismo Mihaelu Piklu, 1. 1. 1848: *.../ Als Neujahrsgabe erhalten Sie .../ einen Abdruck des Zihn Kupfers zu den Drobtince per 1848, der Ihnen gewiß gefallen wird. .../ Für das Jahr 1849 wünschte ich den h. Modestus mit der Ansicht von Maria Saal zu haben und ersuche Sie Gelegenheitlich zu erheben, ob nicht ein Bild vom h. Modestus in Maria Saal zu finden, dann ob nicht vielleicht Herr Milischowsky ein solches ausfertigen würde? Dann wünsche ich eine kurze Geschichte der Christianisirung Kärntens, worin auch die Geschichte des Slavenapostels u. des ältesten Ortes eingeflochten seyn möge, wie in dem Jahrgange 1848 die Geschichte Pettaus behandelt erscheint*; delni slovenski prevod v KOSAR 2012 (op. 2), str. 364.

³⁵ *Arhiv 1930–1932* (op. 21), str. 106, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 19. 3. 1848: *Bis Pfingsten hoffe ich den hl. Modestus im Entwurfe senden zu können*.

³⁶ *Arhiv 1930–1932* (op. 21), str. 111–112, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 5. 7. 1848, gl. op. 30.

³⁷ *Drobtinice* za leto 1849 so se zakasnile, Slomšek pa je menil: *Za drugo mislim de bojo ljudem dopadle*, gl. *Arhiv 1930–1932* (op. 21), str. 118, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 4. 4. 1849.

³⁸ *Arhiv 1930–1932* (op. 21), str. 125, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 23. 8. 1849: *Als Titelkupfer kommt der hl. Nikolaus mit der Ansicht von Laibach*, z omembo pesmi Johanna Gabriela Seidla o prikazni sv. Miklavža cesarju Frideriku III. Pod Voduškom je bil dejanski urednik *Drobtinice* še vedno Slomšek, gl. *Arhiv* (op. 21), str. 123–124, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 18. 8. 1849, op. urednika.

³⁹ *Arhiv 1930–1932* (op. 21), str. 130, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 24. 10. 1849: *Das Bild hat nicht meine Zufriedenheit; die Engel sind unglücklich gezeichnet*.

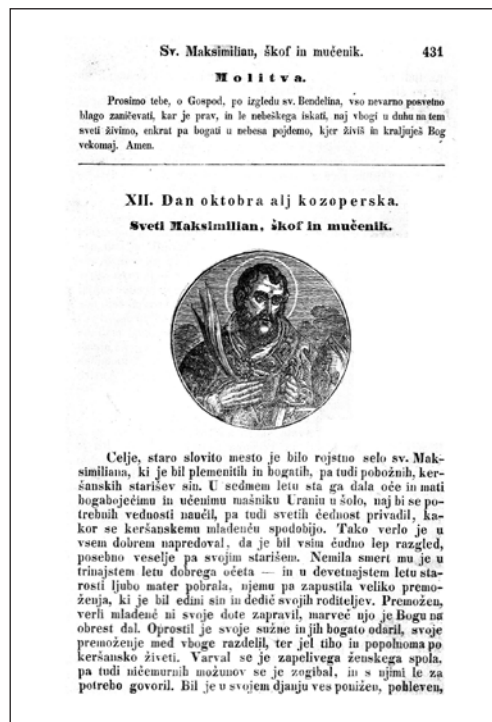
⁴⁰ *Arhiv 1930–1932* (op. 21), str. 309, Slomškovo pismo Janezu Bleiweisu, 28. 12. 1847: *.../ Den Titel wird abermahls zieren ein Stahlstich, vorstellend den h. Bischof und Blutzeugen Victorin, mit der Ansicht von Petau, wo er Bischof war. Könnte man für das Jahr 1849 nicht einen ähnlichen Gegenstand aus Carniola sancta haben?*

⁴¹ *Arhiv 1930–1932* (op. 21), str. 307, Slomškovo pismo Janezu Bleiweisu, 8. 4. 1847: *Als Vignete wird dieser Jahrgang einen Stahlstich, den h. Maximilian mit der Landschaft Cilli vorstellend, erhalten*; *Arhiv* (op.), str. 311, Slomškovo pismo Janezu Bleiweisu, 3. 9. 1849: *Zum Titelkupfer wird der hl. Nicolaus mit der Ansicht von Laibach dienen*; *Arhiv* (op.), str. 312, Slomškovo pismo Janezu Bleiweisu, 4. 2. 1850: *Schade daß die Zeichnung des Bildes nicht gelungener ist, um den lieben Laibachern mehr Freude zu machen. Damo kar imamo*; *Arhiv 1930–1932* (op. 21), str. 313, Slomškovo pismo Janezu Bleiweisu, 15. 3. 1851: *.../ naše Drobtince VI. leto, z podoboj ssv. Mohorja in Fortunata, naj starejših priporočnikov Krajnske, in pa Gorice Slovincam slavne in prijazne*.

⁴² *Arhiv 1930–1932* (op. 21), str. 134, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 23. 2. 1850: *Als Titelblatt pro 1851 schlage ich den hl. Hermagoras u. Fortunatus vor mit der Ansicht von Görz!*



13. Djanje Svetnikov Božjih, Gradec 1853–1854,
Sv. Ema Krška



14. Djanje Svetnikov Božjih, Gradec 1853–1854,
Sv. Maksimilijan Celjski

zapisi o domačih cerkvah, samostanih in božjih poteh, na naslovnice pa naj bi prišli svetniki, ki so v slovenskih deželah posebno znani, npr. Frančišek Ksaver, Martin, Lenart, Rok idr.⁴³ Januarja 1857 je Stojanu pohvalil sestavek o romarski cerkvi sv. Frančiška Ksaverja v Radmirju izpod peresa tamkajšnjega župnika in dekana Mihaela Plaskana, čigar mnenje glede svetnikove podobe je podprl. Zato je naročil, naj se jeklorez napravi v Einsiedeln, če ga ne zmorejo priskrbeti Mohorjani, dopolniti pa ga morajo s posnetkom radmirske romarske cerkve; za predlogo je bil pripravljen posoditi svojo podobo sv. Frančiška (ki ni imela obrobnihi čudežev), za veduto kraja oziroma cerkve pa je urednika napotil h graškemu knjigovezcu in litografu Josefu Franzu Kaiserju. Kritične besede je namenil naslovnici s sv. Martinom v številki, ki je izšla leto poprej; ocenil jo je za »preborno« in nevredno velikega svetnika. Podobice, ki jih je obljubil na koncu pisma, pa so očitno v zvezi z bratovščino sv. Cirila in Metoda.⁴⁴

⁴³ Arhiv 1934 (op. 34), str. 45, Slomškovo pismo Mihaelu Stojanu, 20. 8. 1855: *Mir wird es lieb, wenn Sie durch Übernahme der Redaction unserm Jahrbuche Drobtince das Leben erhalten. Ich werde Sie nach Kräften mit einigen Aufsätzen unterstützen /.../ Sehr interessant wären geschichtliche Notizen über Kirchen, Klöster, Wahlfahrtsörter unsers Vaterlandes. Die Titelblätter sollen künftighin von Heiligen, die in unsern Ländern besonders bekannt sind, gewählt werden; z. B. St. Franz Xav., Martin, Leonhard, Rochus etc.*; delni slovenski prevod v KOSAR 2012 (op. 2), str. 368–369.

⁴⁴ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 82, Slomškovo pismo Mihaelu Stojanu, 4. 1. 1857: *Prejmite tudi dvojno načelo za prihodne Drobtince nazaj. Plaskanov popis je prav hvale vreden in jako obdelan, ter zasluži letošnim Drobtincam na čeli svetiti se. Sv. Just je še le v osnovi, in se naj na drugo leto, če Bog da, odloži, in prav gladko obdela. /.../ Kar pa želim, in Vam priporočim de terjate, naj se podoba sv. Frančiška po nasvetu Plaskanovim v Einsiedeln prav čedno naredi, ako Mohorčani ne premorejo Jekloreza omisliti; pa mora podoba tudi romarsko cerkvo imeti. Lanska podoba sv. Martina ni tolkega svetnika vredna, je preborna. Pošlem Vam za novo leto nekoliko novih podob /.../. NB. Jaz imam obširnejšo podobo sv. Frančiška, brez čudov na oglih, če bo je treba v Einsiedel poslati, jo rad posodim; le cerkve nimam; morda jo v Gradcu malovreden Kaiser ima?*

Delno spremembo koncepta ilustracij, ki jo zasledimo v času Stojanovega urednikovanja, je torej narekoval Slomšek, konkretno pa je naslovnico s sv. Frančiškom izvedel Plaskan, ki je grafično podobo pri Benzigerju (*Gebrüder Carl und Nikolaus Benziger*) v Einsiedelnu tudi sam priskrbel.⁴⁵

Uredniki *Drobtinice* so bralce na uvodno ilustracijo v predgovoru vsaj opozorili, če ji že niso namenili nekaj pohvalnih besed. Vodušek, ki je uredništvo prevzel za Slomškom,⁴⁶ je Sv. Modesta (skupaj z Maksimilijanovo in Viktorinovo podobo)⁴⁷ in Sv. Miklavža predstavil kot »zala«.⁴⁸ Tudi Rozman je Sv. Mohorja in Fortunata označil za »zala«,⁴⁹ Sv. Ruperta (ta letnik so sicer bogato »okinčili in ozalšali«)⁵⁰ ni komentiral, Sv. Cirila in Metoda je pohvalil kot »krasna«,⁵¹ Sv. Emo je poprosil za blagohotno zavetništvo nad *Drobtinicami*,⁵² Sv. Liharde pa v uvodniku ni omenil.⁵³ Stojan je, kot smo že omenili, v skladu s Slomškovim nasvetom koncept naslovnice nekoliko spremenil, kar se je odrazilo tudi likovno.⁵⁴ Vsebinsko jih je razširil z božjepotnima podobama radmirskega, daleč po Evropi slovečega sv. Frančiška Ksaverja (za leto 1857) in petrovške Marije (za leto 1859–1860), od »domačih« svetnikov pa je z grafikama, ki sta kvalitetno šibkejši od predhodnic, predstavil sv. Martina in sv. Justa; prva je bila odtisnjena po neki izposojeni plošči s signaturo X. A. Ramsberg (pospremil jo je z navedbo vrste svetniku posvečenih cerkva na Slovenskem),⁵⁵ druga po plošči, ki jo je *Drobtinica* podaril tržaški stolni prošt Mihael Verne (ob njej je ponovil osnovno pravilo za izbor ilustracij, ki naj bi izpostavljale »domače« svetnike).⁵⁶ *Drobtinice* je do selitve sedeža škofije v Maribor

⁴⁵ Mihael STOJAN, Predgovor, *Drobtinice*, 12, 1857, str. VI: *Slika pričujočega tečaja bo Slovencom tudi kaj po godu! Kdo nima rad podobe velikega misionarja, sv. Franciška Ksaverjana? tode pošle so že močno. Pričujočo so oskerbeli visoke časti vredni gospod dehant Plaskan z lepim napisom vréd. Njim torej tukje očitna zahvala! Pod svetnikovo podobo je napis: Sv. Franciško Ksaverjan! Svoje dni Jndjanom čudodelni učenik, bodi tud Slovincam vselj mogočni pomočnik.*

⁴⁶ Prim. Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 98, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 30. 7. 1847.

⁴⁷ Matija VODUŠEK, Predgovor, *Drobtinice*, 4, 1849, str. IV: *Obleka ino natis kažeta, kolke sta si tiskar ino založnik prizadela, debi tudi zvonajna oprava Drobtince priporočila, zlast podobšina Sv. Modesta lepo sveti pred licam in je sali verstnik poprejšnih jeklorezov S. Maksimiliana ino S. Viktorina.*

⁴⁸ Matija VODUŠEK, Predgovor, *Drobtinice*, 5, 1850, str. VII: *Letašni zvezik Drobtinc obsija zali obraz svetoga Miklavža (Nikolavža) priporočnika častite Ljublanske škofije, po Slovenskim toljko česeniga svetnika, z katerim kipam se pred vsem poštenim Krajncam želimo vslužiti.*

⁴⁹ Jožef ROZMAN, Predgovor, *Drobtinice*, 6, 1851, str. VI: *Drobtince šestega tečaja so svojim peterim tovaršicam /.../ kakor sestra svojej sestri podobne. /.../ Na svojem čelu nosijo zali jeklorez, sliko svetih mučenikov Mohorja in Fortunata, pripomočnikov častite Goriske višješkofije.*

⁵⁰ Jožef ROZMAN, Predgovor, *Drobtinice*, 7, 1852, str. VII.

⁵¹ Jožef ROZMAN, Predgovor, *Drobtinice*, 8, 1853, str. VII: *Na čelu se ji sveti krasen jeklorez, podoba slavianskih apostolov, ssv. Cirila in Metuda, ki morata nam vsim posebno ljuba in draga biti, in spodobi se, da se naš narod nekoliko bolj soznani ž njima.*

⁵² Jožef ROZMAN, Predgovor, *Drobtinice*, 9, 1854, str. VI: *Sveta Hema pa, ki si letašnjim Drobtincam za varhinjo dana, blagovoljno jih spremljaj, koderkolj bodo hodile, in kolikor več hiš in serc jim bodeš odperla, toliko ljubše nam bode!*

⁵³ Jožef ROZMAN, Predgovor, *Drobtinice*, 10, 1855, str. IX–X, kjer je napovedal, da bodo *Drobtinice* prenehale izhajati.

⁵⁴ Sprememba likovne zasnove je očitno povezana z umetniško delavnico bratov Benziger v Einsiedelnu, ki je litografiji izdelala.

⁵⁵ Mihael STOJAN, Predgovor, *Drobtinice*, 11, 1856, str. IV: *Temu tečaju se bo poznalo, da se je vredništvo premenilo /.../. V eni reči bi vtegnili pa spoštovani bravci tudi že letas z vrednikom zadovoljni biti, kar namreč vtiče Svetnika, ki se mu tečaj posveti. Ni Svetnika, ki bi mu Slovenci več česenja skazovali, ko svetemu Martinu. Narstareje cerkve so med nami njemu posvečene /.../.*

⁵⁶ Mihael STOJAN, Predgovor, *Drobtinice*, 13, 1858, str. V: *Za obrazek se najraje vidi podoba Svetnika, v naših krajih*



15. Sv. Maksimilijan s Celjem, podobica, 18. stol.,
Semeniška knjižnica Ljubljana



16. Joseph Leudner: Sv. Rupert, podobica iz serije
založbe Manz v Regensburgu, sreda 19. stol.

tiskal Janez Leon v Celovcu, dvojni letnik 1859–1860 je bil natisnjen pri Jožefu A. Kienreihu v Gradcu, nato je tisk prevzel Edvard Janžič v Mariboru (za izdajo zbornika je leta 1861 začelo skrbeti ravnateljstvo lavantinskega semenišča).⁵⁷

Iz Slomškovega poizvedovanja za Modestovo sliko pri Gospe Sveti je razvidno, da je želel, naj bi bili upodobljeni svetniški liki kar najbolj avtentični in naj bi po možnosti posnemali originalne podobe iz svetniki povezanih krajev (krajev njihovega delovanja, smrti oziroma pokopa). Te podobe so bile posredno ali neposredno tudi dejansko izhodišče za obravnavane frontispice, vedute v spodnjem delu jeklorezov pa so bile večinoma posnete po sodobnih grafičnih serijah (npr. po Wagnerjevih suitah Koroške in Kranjske, Lamplovi suiti Štajerske idr.) in so kot geografsko določilo postavljale svetnike v konkretni slovenski etnični prostor. Tako je npr. Sv. Miklavž nastal po Quagliievi upodobitvi, ki so jo leta 1706 uporabili za naslovnico obrednika ljubljanske škofije

bolj znanega, posebno pa tistih kterege, ki so svoje dni popotovali in zaklade za srečno večnost si nabirali todi, kjer zdaj mi prebivamo. Take podobe so se doslej sploh oskerbovale "Drobtincam" v zali kinč; – letošno sv. Justa, Teržačana in zdaj patrona slavnega mesta Tersta in cele tamošnje Škofije so nam prečastiti stolni prošt Verne darovali s popisom Svetnikovega življenja vred. Ta popis je zvesta prestava berila za duhovne ure po slavni Teržaški Škofiji. Pač kaj ljubo darilo vsim Slovencom! In da bo tečaj prav domač, ima še poverh življenje dveh drugih blaženih Teržaškega mesta, sv. Cenona in svete Justine po prečastitem Gospod kanoniku Kovačiču v lepi pesmi zloženo.

⁵⁷ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 84. Semenisko vodstvo je Drobtinice za leto 1861 opremilo z grafikom Jezusovega krsta, posneto po oltarni sliki v mariborski stolnici, Drobtinice za leto 1863 pa s Slomškovim grafičnim portretom.

(*Rituale Labacense*; vrezal Andreas Trost) in nato tudi za posvetitveno medaljo ljubljanske stolnice (izdelal Philipp Heinrich Müller),⁵⁸ medtem ko so mestno veduto posneli po predlogi *Laibach II.* avtorja Vinzenza Katzlerja iz Wagnerjeve suite Kranjske.⁵⁹ Za Sv. Mohorja in Fortunata Slomšek sam kot konkreten zgled navaja staro podobo na naslonilih patriarhovega prestola v Ogleju,⁶⁰ pri drugih jeklorezih vzori niso neposredno omenjeni in marsikje niso natančno določljivi, bodisi zaradi večjih modifikacij ali kombinacij predlog bodisi zaradi vrzeli v poznavanju primerjalnega gradiva.

Frontispici *Drobtinic* so krožili med ljudmi tudi kot samostojni grafični listi (v tem smislu npr. lahko razumemo Slomškovo sporočilo Vodušku, da podobe še niso prispele, saj je ta najbrž naročil več odtisov Sv. Maksimilijana),⁶¹ nekateri pa v pomanjšanem formatu tudi kot bratovščinske podobice oziroma pristopnice; tako so Sv. Mohorja in Fortunata uporabili za vpisnico v Družbo sv. Mohorja, Sv. Cirila in Metoda pa za podobico njima posvečene bratovščine.

Ilustracije *Drobtinic* so bile odmevne in so pomembno vplivale na poživitev oziroma razširitev kulta domačih svetnikov, posledično pa tudi na priljubljenost njihovih upodobitev. Postale so zgled za nova umetniška dela (zlasti lika sv. Cirila in Metoda sta se z njimi oziroma prek podobic razširila po vsem slovenskem ozemlju), medtem ko so majhne grafične podobe v *Djanju Svetnikov Božjih*, predstavljajoče svetnike v doprskih ali dopasnih izrezih ter označene le s karakterističnimi oblačili in osnovnimi atributi, odigrale predvsem informativno vlogo.⁶²



Z novo razmejitvijo lavantinske škofije sta ob prenosu njenega sedeža iz Šentandraža v Maribor postala posebno aktualna sv. Maksimilijan Celjski in sv. Viktorin Ptujski. Njuni podobi so v letih 1847 in 1848 objavile *Drobtinice* in sta bili med ljudmi dobro sprejeti, zadovoljen pa je bil z njima tudi Slomšek, kot je bilo že omenjeno. Sv. Maksimilijan Celjski z mučeniškim vencem, palmo in mečem nad glavo je na frontispicu prikazan kot škof, ki blagoslavlja pod oblaki ležeče mesto.⁶³ Veduta Celja je zaznamovana le z bistvenimi elementi (krokijsko), kakršne srečamo na starejši podobici iz 18. stoletja; ta je risarju očitno rabila za vzor, vendar pa je ni direktno posnel.⁶⁴ Samostojno je oblikoval predvsem figure; ob primerjavah s spomeniškim gradivom je videti, da na svetnikov lik niso bistveno vplivale upodobitve, ki jih je ob svojem času mogel videti v Celju (omeniti velja zlasti oljno sliko iz

⁵⁸ Ana LAVRIČ, Zgodovina ljubljanske stolne cerkve po dokumentih Janeza Antona Dolničarja, v: Janez Gregor Dolničar, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2003, str. 474–475, 479, sl. na str. 456, 472.

⁵⁹ Joseph WAGNER, *Malerische Ansichten aus Krain*, Klagenfurt 1842; za veduto Ljubljane gl. Ivan STOPAR, *Ljubljanske vedute*, Ljubljana 1996, str. 129; veduta A. Jurmanna iz 1848–1850 na str. 141 je prav tako posneta po Wagnerjevi.

⁶⁰ Katero konkretno podobo je imel v mislih, dejansko ni jasno, gl. SLOMŠEK 1851 (op. 3), str. IX–X: */.../ v koti za altarjem se kamniti prestol nekdanjih patriarhov vzdiguje. Po naslombah okrog se zgodovina sv. Mohorja gleda, in med posameznimi dogodkami najdeš staro častito podobo prvega škofa sv. Mohorja in Fortunata, nja pomočnika, ktiro posneto v letašnih Drobtincih gledaš /op.: Poglej podobo na čelu Drobtinc/.*

⁶¹ *Arhiv* 1930–1932 (op. 21), str. 96, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 23. 3. 1847: *Die Maximilian Bilder sind noch nicht eingelangt.*

⁶² *Djanje Svetnikov Božjih* 1853–1854 (op. 6). Od »domačih« svetnikov oziroma tistih, ki jih srečamo tudi v *Drobtincih*, so z ilustracijo opremljeni: sv. Ciril in Metod (1, str. 241), sv. Modest (1, str. 318), sv. Viktorin (1, str. 319), sv. Ema (2, str. 1), sv. Rupert (2, str. 346), sv. Hieronim (2, str. 382), sv. Maksimilijan Celjski (2, str. 431), sv. Martin (2, str. 560), sv. Virgil (2, str. 628) in sv. Miklavž (2, str. 673).

⁶³ Pod svetnikovo podobo je napis: *Sv. Maksimiljan, škof in marternik, rojak naše dežele, prosi za svojo Cele!*

⁶⁴ Ivan STOPAR, *Stare celjske upodobitve*, Celje 1980, str. 97, kat. št. 48, za bakrorez iz 18. stoletja str. 36, kat. št. 17.

sredine 17. stoletja v Maksimilijanovi, zdaj v opatijski oziroma stolni cerkvi, kamniti »zlati« oltarček iz 17. stoletja v Maksimilijanovi kapeli in baročni kip na velikem oltarju opatijske, zdaj stolne cerkve),⁶⁵ eleganco tipiziranih asistirajočih angelov pa bi morda lahko deloma pripisali tudi rezcu grafične plošče. Jeklorez iz *Drobtinic* so, kot rečeno, razširjali tudi kot samostojen grafični list.⁶⁶

Pohvalne besede o frontispicu s sv. Viktorinom⁶⁷ je zapisal Slomškov drugi naslednik škof Mihael Napotnik v svoji znanstveni razpravi o petovionskem mučencu, ki jo je leta 1888 izdal na Dunaju. Ko je s priznanjem spregovoril o sestavku Jožefa Muršca »v Slomškovih zlatih in sladkih Drobtinica«,⁶⁸ je dostavil: */.../ naj še omenim, da se v spominjanem letniku »Drobtinic« nahaja pred načelnim naslovom čedna in lična slika sv. Viktorina, ki nam ga predočuje kot škofa, pisatelja in mučenika. Lepa podoba plava v meglah nad mestom Ptujem. Sv. mož je oblečen v škofji ornat; mitra leži mu pred nogama, pastoralka sloni v naročaji leveice, ki drži palmovo vejico, znamenje krvave zmage. Desnica, ki nosi knjigo [!], počiva na ročaji ostrega meča, kateri naj bi pričal o načinu silovite smrti. Prelepo glavo ovija svetel žar, nad katerim držita dva mila angela mučeniško krono.*⁶⁹ Jožef Reiterer je zasnoval izrazito lepotno figuro škofa z vsemi pripadajočimi atributi, mestno veduto pa »izrezal« in povzel z recentne litografije Josefa Kuwassegga iz Lampleve suite, ki je izšla v Gradcu v letih 1841–1845.⁷⁰ Za podobo sv. Viktorina na domačem Ptuju dejansko ni imel avtentičnih vzorov. Svetnik, ki je zaradi napake pri zapisu kraja delovanja dolgo veljal za škofa v francoskem Poitiersu, je bil sicer že v 17. stoletju pravilno lociran na Ptuj, vendar se je tukaj njegov kult kljub prizadevanjem Franza Ignaza Inzaghija, ptujskega nadžupnika v letih 1731–1768, uveljavil šele v času škofa Slomška.⁷¹ Ta je oktobra 1859, potem ko je zasedel mariborsko katedro, na Ptuju blagoslovil prenovljeno župnijsko cerkev z »novim« Viktorinovim oltarjem, ki so ga bili preuredili iz oltarja sv. Janeza Nepomuka,⁷² dosegel pa je tudi, da je bil svetnik sprejet v liturgijo lavantinske škofije.

Sv. Maksimilijana Celjskega in sv. Viktorina Ptujkega, ki sta kot duhovna stebra združila oba dela, lavantinskega in graškega, iz katerih je škofija z novo razmejitvijo nastala, so simbolno ovekovečili s kipoma na neogotsko oblikovanem škofovskem prestolu, ki ga je Slomšek slovesno

⁶⁵ Za Maksimilijanove upodobitve v Celju in za kapelico, ki so jo postavili na kraju, kjer naj bi svetnika leta 284 obglavili, gl. Marijan MAROLT, *Dekanija Celje. 1: Cerkevni spomeniki v Celju*, Maribor 1931 (Umetnostni spomeniki Slovenije, 3), str. 28, 80–84; Jože CURK, *Topografsko gradivo. 1: Sakralni spomeniki na območju občine Celje*, Celje 1966, str. 9, 26, 40–42, 43. Wachtlova oltarna slika iz cerkve sv. Maksimilijana iz leta 1835 (zdaj v Marijini cerkvi) kaže svetnikovo obglavljenje in risarju ni mogla rabin za predlogo, Fantonijeva slika sv. Maksimilijana med angeli nad veduto Celja, ki je v velikem oltarju od 1862–1863, pa se v kompoziciji in likih zgleduje prav pri jeklorezu v *Drobtinica*.

⁶⁶ STOPAR 1980 (op. 64), str. 36, kat. št. 17, str. 97, kat. št. 48; za sv. Maksimilijana Celjskega gl. Rajko BRATOŽ, *Kršćanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske Cerkve od začetkov do nastopa verske svobode*, Ljubljana 1986 (*Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 8), str. 177–189.

⁶⁷ Pod svetnikovo podobo je napis: *Sv. Viktorin, ptujski škof no mučenik, bodi vsim nam pomočnik!*

⁶⁸ Jožef MURŠEC, *Sv. Viktorin, Ptujski škof ino mučenik, Drobtinice*, 3, 1848, str. 6–12.

⁶⁹ Mihael NAPOTNIK, *Sveti Viktorin, škof Ptujski, cerkveni pisatelj in mučenec. Njegovo življenje in delovanje*, Dunaj 1888, str. 2, 4.

⁷⁰ Za grafiko gl. Marjeta CIGLENEČKI, *Ptuj na starih vedutah*, Pokrajinski muzej, Ptuj, 1989 (prva izdaja 1983), str. 33, kat. št. 22, za Kuwassegovo litografijo pa str. 24.

⁷¹ Za sv. Viktorina, prvega znanega petovionskega škofa, pisatelja in eksegeta, ki je umrl mučeniške smrti leta 303, gl. BRATOŽ 1986 (op. 66), str. 276–335; Miran ŠPELIČ, *Uvod*, v: Viktorin Ptujski, *Razlaga razodetja / In Apocalypsin* (ur. Miran Špelič), Celje 2003 (*Cerkveni očetje*, 9), str. 5–35; za Viktorinovo češčenje in upodobitve na Ptuju gl. Marjeta CIGLENEČKI, *Ptuj. Starodavno mesto ob Dravi*, Maribor 2008, str. 26.

⁷² Slomšek je ob tej priložnosti farane nagovoril z besedami: *Pozdravljam vas preljubi stanovniki starega Ptuja, serčno vas pozdravljam na mestu, ktero je pomočeno s kervjo tvojega prvega škofa sv. Viktorina mučenca, pozdravljam tudi tebe veličastni dom, kateri zdaj v novi lepoti bliščiš /.../*, gl. *Slovenski prijatelj*, 15. 10. 1859.

zasedel 4. septembra 1859,⁷³ ob odprtju bogoslovja pri Sv. Alojziju pa nato napovedal, da bo vera, za katero sta *naša domovinska škofa Maksimilijan in Viktorin* dala življenje in z *lastno krvjo posvetila tista tla, ki so nam dana za gradnjo*, trden temelj nove škofije.⁷⁴ Po njiju je tudi imenoval dijaški semenišči, ki ju je ustanovil v Celju (*Maximilianum*) in Mariboru (*Victorinum*).⁷⁵

V cerkvi sv. Alojzija, kjer je narekoval ikonografski program opreme, je Slomšek dodelil svetnikoma tudi likovno vidnejše mesto na oltarjih. Nastavka, v katera so intronizirali njuni sliki, sta bila dokončana leta 1861; izdelal ju je graški »cerkveni mizar« Josef Kainz s sodelavci, kipe je prispeval graški kipar Jakob Gschiel. Sliki so nameravali naročiti pri Johannu Maxu Tendlerju, saj je bil priznani umetnik Josef Tunner, ki je naslikal sv. Alojzija za veliki oltar,⁷⁶ predrag, ker pa je bil Tendler zadržan z delom v Leobnu, je platni naposled dobil v delo dunajski mojster Leopold Kupelwieser oziroma njegov umetniški krog. Spiritual Franc Kosar, upravitelj Alojzijeve cerkve, se je z umetnikom in njegovima učencema dogovarjal prek prijatelja jezuita Friedricha Rinna in sklenil posel za 400 goldinarjev. Stroške je poravnal Slomšek.⁷⁷

Ohranjena korespondenca je zanimiva, ker natančneje pojasnjuje avtorstvo slik in jo bomo zato nekoliko obširneje navedli.⁷⁸ Iz nje je razvidno, da je Leopold Kupelwieser (1796–1862), eden glavnih predstavnikov nazarenskega slikarstva in dolgoletni profesor na dunajski akademiji,⁷⁹ v tem času dela predvsem vodil, izvrševali pa so jih njegovi učenci oziroma pomočniki. Rinn omenja dva, od katerih je po imenu znan Josef Kessler, ki se je podpisal na sliko celjskega mučenca. Potem ko sta pomočnika leta 1860 za mariborskega Sv. Alojzija pod Kupelwieserjevim vodstvom naslikala Srce Jezusovo in Srce Marijino, je Kosar, ki je bil s podobama zadovoljen, poslal Rinnu naročilo še za sliki sv. Viktorina in sv. Maksimilijana. Slikarja sta delo z veseljem sprejela, Kupelwieser pa jima je kot odličnima učencema obljubil vodstvo in podporo pri zasnovi in izvedbi. Glede cene je bil Rinn v veliki zadregi, saj Kosarjeve zavzetosti za cerkveno umetnost ni želel zavirati z nedosegljivimi vsotami, prav tako pa tudi ni hotel prikrajšati umetnikov za zaslužen plačilo. Kosarju je obrazložil, da bosta sedem čevljev visoki sliki z osrednjima figurama v naravni velikosti in z več manjšimi asistirajočimi figurami ter krajino slikarja zaposlovali več mesecev, upoštevati pa da je treba še stroške za material in študije. Profesor Kupelwieser, ki si je sicer zelo prizadeval za razširjanje pravih katoliških umetniških del in zato pri ubožnejših cerkvah pristal na skrajno nizke cene, je potrdil, da za 300 goldinarjev ni mogoče napraviti nič temeljitejšega. Rinn je zato Kosarju predlagal vsoto 400 goldinarjev, s čimer sta bila zadovoljna tudi oba umetnika, ki sta obljubila, da se bosta z delom zelo potrudila.⁸⁰ Prva je bila dokončana slika sv. Viktorina, nad katero pa je bil naročnik očitno razočaran.

⁷³ KOSAR 2012 (op. 2), str. 116–117.

⁷⁴ Citirano po: KOSAR 2012 (op. 2), str. 155–157.

⁷⁵ KOSAR 2012 (op. 2), str. 177; HRASTELJ 2005 (op. 7), str. 586.

⁷⁶ Ana LAVRIČ, Mariborski Sv. Alojzij Josefa Tunnerja kot zavetnik znanosti in študirajoče mladine, *Umetnostna kronika*, 42, 2014, str. 3–13.

⁷⁷ Za oltarja in sliki sv. Maksimilijana in sv. Viktorina gl. Viljem PANGERL, Gradnje in prenove ob preselitvi škofijskega sedeža v Maribor, *130 let visokega šolstva v Mariboru. Zbornik simpozija*, Maribor-Celje 1991, str. 233, 236.

⁷⁸ Osnovne podatke iz korespondence je objavil PANGERL 1991 (op. 77), str. 236.

⁷⁹ Eberhardt HEMPEL, Kupelwieser Leopold, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* (ur. Hans Vollmer), 33, Leipzig 1939, str. 478–479.

⁸⁰ Nadškofijski arhiv Maribor (= NŠAM), Alojzijeve cerkev 1856–1970, Rinnovo pismo Kosarju, 30. 1. 1861: */.../ Was nun die neuen Bestellungen betrifft, so sind dieselben beiden Künstler mit freuden bereit, sie zu übernehmen /.../. Auch H. Prof. Kupelwieser hat versprochen diese seine beiden ausgezeichnetsten Schüler sowohl in der Composition als in der Ausführung zu leiten und zu unterstützen, damit Etwas recht Vorzügliches zu Stande komme.*



17. Delavnica Leopolda Kupelwieserja:
Sv. Maksimilijan Celjski, 1861, c. sv. Alojzija, Maribor



18. Delavnica Leopolda Kupelwieserja:
Sv. Viktorin Ptujski, 1861, c. sv. Alojzija, Maribor

Rinn mu je v junijskem pismu oponesel, da sicer ceni njegovo navdušenje nad postajami križevega pota, ki jih je za Alojzijevo cerkev naslikal Gustav Philipp Kratzmann,⁸¹ da pa tudi Sv. Viktorin ni bil izdelan z manjšo umetniško vestnostjo in ljubeznijo. Kupelwieser je bil z njeno tehnično dovršenostjo, kompozicijo in pravim svetniškim izrazom mučenca zelo zadovoljen. Škofovski ornat je bil skrbno in spretno posnet po čudovitem starem vzorcu, in sicer po ornatu iz 13. stoletja, ki ga

In Rücksicht des Preises aber war ich wirklich in großer Verlegenheit. Einerseits nämlich wünschte ich sehr, Sorge zu tragen, daß Ihr schöner frommer Eifer für kirchliche Kunst nicht durch vielleicht unerschwingliche Kosten zu hemmen werde; andererseits aber darf man auch den Künstlern, die von ihrer Arbeit leben – den wohlverdienten billigen Lohn nicht verkürzen. Ich bitte Euer Hochw. zu bedenken, daß Bilder von über 7 Sch. Höhe, die Hauptfigur in ganzer Lebensgröße, samt mehreren, vielleicht etwas kleineren Nebenfiguren, Engeln usw., und genau ausgeführter Landschaft eine Arbeit sind, die – ungerechnet die Auslagen auf Leinwand, Blendrahmen, Farben, Pinsel, Studien, Modelle usw. – den Künstler während mehreren Monaten so ganz in Anspruch nehmen, daß er sich dabei erbrechen durchaus Nichts anderes verdienen kann. Ich hielt also Rath mit H. Prof. Kupelwieser von dem ich weiß, wie sehr er die Verbreitung echt katholischen Kunstwerke wünscht, und daher auch für ärmere Kirchen die äußerste Billigkeit beobachtet und empfiehlt. – Er versicherte mich, daß zwei solche Altarbilder, wenn etwas Gründliches geleistet werden soll, unmöglich um den Preis von 300 fl O. W. geliefert werden können, ohne dem Künstler wehe zu thun, und ihm seinen nöthigen Unterhalt abzukürzen. Ich glaubte daher die von E. Hochw., als das Höchste wozu sie sich herbeilassen könnten – erklärten 400 fl O. W. anbieten zu müssen und zu dürfen, womit sich auch die beiden sehr bescheidenen frommen Künstler begnügten und sich alle Mühe zu geben versprechen /.../.

⁸¹ Kratzmann je bil kustos, pozneje ravnatelj galerije knezov Esterházy na Dunaju, gl. Károly LYKA, Kratzmann Gustav Philipp, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* (ur. Hans Vollmer), 21, Leipzig 1927, str. 437; prim. PANGERL 1991 (op. 77), str. 233.

je v ta namen ljubeznivo posodil dunajski knezoškof in kardinal.⁸² Če bo Kosar za mnenje o sliki povprašal kakega temeljitega poznavalca umetnosti, bo ta Rinnovo oceno zagotovo potrdil. Slika sv. Maksimilijana je bila junija še v delu, a že blizu dovršitve; Rinn je o njej lahko poročal le, da je videl samo podslikavo in da mu je prav tako zelo všeč.⁸³ Pretežni delež pri njej je imel Josef Kessler, ki je platno tudi signiral. Kako jo je sprejel in presodil Kosar, iz pisnih virov ni razvidno. Glavna referenca obeh slik je bil v resnici Kupelwieser; z njegovim imenom so ju ves čas povezovali in v opus njegove delavnice ju tudi uvrščajo.⁸⁴

Sliki sv. Viktorina in sv. Maksimilijana na nastavku obstopajo cerkveni očetje, med katerimi naj v zvezi z našo temo izpostavimo sv. Hieronima, ki je tedaj veljal za rojaka iz Štrigove na Hrvaškem, vasi v neposrednem zaledju Razkrižja med Ljutomerom in Čakovcem (kakor naj bi bil dokazal dr. Danko).⁸⁵ Slomšek je tezo tudi sam vneto zagovarjal, ko pa se je leta 1837 na svojem popotovanju ustavil v Štrigovi, ga kraj o tem ni prepričal.⁸⁶ Gschiel je svetnika upodobil na standardni način, le da je predimenzioniral njegovo knjigo, v katero je z berljivimi črkami zapisal besedilo, s katerim veliki prevajalec Vulgate in ekseget vabi gledalca k nenehnemu prebiranju Svetega pisma: *Divinas scripturas saepius lege immo numquam de manibus tuis sacra lectio deponatur*. Zapis je nedvomno določil Slomšek, ki si je v študijskih letih marljivo beležil misli in izreke cerkvenih očetov.⁸⁷

Kult oglejskih mučencev sv. Mohorja in Fortunata je bil na Slovenskem sicer globoko ukoreninjen, s Slomškom pa je dobil nov polet.⁸⁸ Življenjepisec v njegovem *Djanju Svetnikov Božjih* sv. Mohorja imenuje »prvega apostola Slovencev« in nelogično celo domneva, »da je bil bržkone rojen Slovenec«.⁸⁹ Legendarno izročilo o svetnikih, ki sta pokristjanila slovenski prostor, po katerem naj bi bil Mohor kot prvi oglejski škof skupaj z diakonom Fortunatom ok. leta 67 pretrpel mučeniško smrt, je bilo pozneje korigirano z domnevo, da gre za sirmijska mučenca, obglavljena leta 304,

⁸² Josef Othmar von Rauscher, škof v letih 1853–1875.

⁸³ NŠAM, Alojzijeve cerkev 1856–1970, Rinnovo pismo Kosarju, 23. 6. 1861: */.../ Ebenso habe ich das für den H. Victorinus accordirte honorar von 200 fl bereits an Mann gebracht. Es ist mir wohl recht lieb, daß sie die Stationen des H. Krazmann so hoch schätzen, aber darin verginge E. Hochw. meine Aufrichtigkeit – irren sie sich, das Bild des H. Victorinus geringer zu achten. Meine Ueberzeugung nach ist eben dieses Bild mit dem nichts wenigsten künstlerischen Sorgfalt und Liebe ausgeführt. Prof. Kupelwieser selbst war ebenso wie ich hoch erfreut sowohl über die technische Vollendung als über die Komposition und den wahrhaft heiligen Ausdruck des Martyrers. Der bischöfliche Ornat, Inful und Pastoral sind auf das getreuste mit liebevollsten Fleiß, und vollkomener Kunstfertigkeit gemalt nach einen echten herrlichen Ornate aus dem 13.ten Jahrhundert, das den S. Eminenz unser Kardinal Fürsterzbischof dazu herzuleihen die Gnade hatte. – Lassen sie dieses Bild nur von einem gründlichen Kunstkennner beurtheilen, der wird, was ich gesagt habe, gewiß bestätigen. Das 2.te bestellte Bild nahet auch schon der Vollendung, ich habe es nur in der Untermalung gesehen, und es hat mir ebenso sehr gefallen.*

⁸⁴ Sergej VRIŠER, Maribor. *Po poteh stare umetnosti*, Maribor 1993, str. 27; za problematiko avtorstva gl. Sergej VRIŠER, Vedute na mariborskih oltarnih podobah, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 39/3, 1991, str. 53.

⁸⁵ Za ubikacijo Hieronimovega Stridona gl. Rafko VALENČIČ, *Sveti Hieronim – mož s Krasa. Prispevek k ubikaciji Stridona, rojstnega kraja sv. Hieronima*, Ljubljana 2007. Panonska hipoteza je Stridon postavljala med Muro in Dravo. Vneti zagovorniki Hieronimovega panonskega porekla so bili Celjski grofje. V Štrigovi, ki so jo enačili s Stridonom, je Friderik Celjski leta 1448 svetniku v čast postavil pavlinski samostan (gl. VALENČIČ 2007 (op. 85), str. 74–76). Panonska domneva je že dolgo ovržena. Strokovnjaki, ki so ovrgli tudi dalmatinsko hipotezo, ugotavljajo, da je Hieronimov rojstni kraj mogoče upravičeno postaviti v zaledje Kvarnerskega zaliva (liburnijska domneva) oziroma na področje današnje Pivke (kraška domneva).

⁸⁶ Prim. HRASTELJ 2005 (op. 7), str. 301.

⁸⁷ Prim. PANGERL 1991 (op. 77), str. 237.

⁸⁸ Prim. Ana LAVRIČ, Svetniški zavetniki ljubljanske (nad)škofije, *Ljubljanska škofija. 550 let* (ur. France Dolinar), Ljubljana 2011, str. 458–466.

⁸⁹ *Djanje Svetnikov Božjih* 1854 (op. 6), 2, str. 41.

sodobno kritično zgodovinopisje pa spet zagovarja njun oglejski izvor, le da je njuno delovanje iz Neronovega časa prestavilo v 3. stoletje.⁹⁰

Sv. Mohorja, ki je Slovencem »prižgal luč prave vere«, je Slomšek izbral za zavetnika družbe, ki naj bi z izdajo slovenskih knjig za ljudstvo skrbela za kulturni napredek in izobraževanje Slovencev. Pobudo za njeno ustanovitev je dal leta 1845, delovati pa je začela v Celovcu leta 1851 (1852) najprej kot društvo, od leta 1860 pa kot bratovščina (Družba sv. Mohorja). Leta 1851 so *Drobtinice* na frontispicu objavile jeklorezno podobo oglejskih mučencev, ki so jo pozneje v pomanjšanem merilu uporabili tudi za pristopnico k bratovščini.⁹¹ Zgledovala naj bi se po »avtentični« oglejski, ki jo omenja Slomšek, vendar ni jasno, katero je pravzaprav imel v mislih. Sv. Mohor se po tipu približuje upodobitvam na romanskih freskah v prezbiteriju in kripti oglejske bazilike, ne kaže pa direktnega naslona nanje. Avtor se je precej naivno posvetil predvsem okrasnim detajlom Mohorjeve kazule⁹² in blagemu izrazu z nebeško lučjo obsijanih oznanjevalcev evangelija, večjo umetniško ambicijo pa kaže pod njima ležeča krajina. Na Slomškovo željo ni predstavljen Oglej, temveč veduta Gorice (izjemoma zajeta s severovzhodne strani oziroma s Kostanjevice),⁹³ ki je kot sedež nadškofije postala naslednica ukinjenega oglejskega patriarhata. Svetnika v tem smislu nastopata kot njena patrona (tako je pojasnjeno tudi v predgovoru *Drobtinic*),⁹⁴ analogno sv. Miklavžu, ki so ga *Drobtinice* leto poprej predstavile kot zavetnika ljubljanske škofije,⁹⁵ in sv. Justu, ki so ga kot varuha tržaške prinesle na naslovnici nekaj let pozneje (1858).

Tržaški mučenec sv. Just je sicer opremljen s splošnejšim napisom, ki ga naslavlja kot slovenskega priprošnjika.⁹⁶ Mladenič s palmo mučeništva v roki zmagoslavno lebdi nad Trstom, v spodnjem delu kompozicije pa ga spremlja prizor njegove usmrtitve (domnevno leta 303 ali 304), ko ga, obteženega s svinčenimi utežmi, v navzočnosti mestnega sodnika dva moža s čolna mečeta v morje.⁹⁷ Risar predloge za jeklorez, ki ga je uredništvu podaril tržaški stolni prošt Mihael Verne, se je zgledoval po slikah, ki jih je za stolno cerkev sv. Justa v Trstu leta 1704 naslikal Antonio Panza: z ene je posnel motiv svetnika, vzdigujočega se nad mestom v nebo, le da je staro veduto posodobil, z druge pa je v reducirani obliki prevzel prizor mučeništva in ga pridružil prvemu motivu.⁹⁸

S slovenskim historičnim prostorom se v širšem smislu povezuje tudi sv. Martin, rojen ok. leta 317 v Savariji (današnji Sombotel/Szombathely) v Panoniji,⁹⁹ vendar je njegova upodobitev

⁹⁰ BRATOŽ 1986 (op. 66), str. 58–64; Rajko BRATOŽ, Oglejska svetnika Mohor in Fortunat. Njun izvor in začetki njunega češčenja, *Mohorjev koledar* 1993, Celje 1992, str. 45–46.

⁹¹ Pod podobo svetnikov je napis: *Svet Mohor in svet Fortunat, za nas Boga prosita! Slovencom svete vere sad obilen ohranita!*

⁹² Na kazuli so morda upodobljeni prizori iz svetnikovega življenja.

⁹³ Posnetki Gorice s severovzhodne strani so zelo redki. Veduta v italijanski umetnostnozgodovinski literaturi ni za-beležena. Predloga zanjo ni znana; najbližja ji je litografija Alberta Riegerja s pogledom na Gorico s Kostanjevice iz tretje četrtine 19. stoletja.

⁹⁴ Goriška stolnica je sicer posvečena oglejskima mučencema sv. Hilariju in Tacianu.

⁹⁵ Pod svetnikovo podobo je napis: *Sv. Miklavž patron ljubljanske škofije, oče mili zapušenih srot, kaži ti Slovincam pravo pot!*

⁹⁶ Pod svetnikovo podobo je napis: *O sveti Just! Za nas Slovence prosi, molitve naše pred tron božji nosi!*

⁹⁷ Prim. BRATOŽ 1986 (op. 66), str. 235–245, ki življenjepis kritično obravnava.

⁹⁸ *San Giusto. Ritratto di una cattedrale* (ur. Marzia Vidulli Torlo), Civici Musei di Storia ed Arte, Trieste 2003, str. 42–43. Slike s prizori iz svetnikovega življenja so sprva visele v ladji, v času nastanka jekloreza pa so bile nameščene v centralni apsidi, kamor so jih prestavili leta 1845.

⁹⁹ Blizu Savarije so se v 1. stoletju naselili tudi Emonci, gl. Marija KOZAR MUKIČ, Szombathely, *Enciklopedija Slovenije*, 12, Ljubljana 1998, str. 415–416. Za Panonijo, ki je obsegala tudi del ozemlja današnje vzhodne in južne

v *Drobtinica*h, na kateri je predstavljen kot škof v Toursu, opremljena le s splošnim prošnim podnapišom.¹⁰⁰ Njegov kult se je v slovenskih deželah zelo razširil; svetnika je vneto častil tudi Slomšek, ki si ga je kot patrona domače ponikovske cerkve in svojega krstnega botra ob škofovskem posvečenju izbral za svojega drugega zavetnika.

Med domačimi svetniki je Slomšek še posebej izpostavljala karantanske. Zakaj ni nobene pozornosti posvetil karantanskemu knezu sv. Domicijanu, ni povsem jasno; kot domnevni vzrok navajajo, da je svetnikov kult tedaj že zašel v pozabo (znova ga je aktualizirala najdba fragmenta Domicijanove nagrobne plošče v Millstattu leta 1992),¹⁰¹ vendar pa so, kot kaže živahno kolorirana slika iz ljubljanske zasebne zbirke,¹⁰² še ok. leta 1800 nastajali posnetki baročne podobe z Gosposvetsko Marijo, na kateri je ob sv. Modestu enakovredno prikazan tudi sv. Domicijan.¹⁰³ Sv. **Modest**, apostol karantanskih Slovencev, je imel za Slomška tolikšen pomen, da je njegov praznik s 5. februarja, ko goduje skupina karantanskih svetnikov, premaknil na zadnji dan v marcu in mu dal s tem večji liturgični poudarek.¹⁰⁴ Ali je Piklu, ki naj bi po Slomškovem naročilu poiskal vzorčno sliko za ilustracijo v *Drobtinica*h, pri Gospe Sveti uspelo najti kaj primerne, ni znano. Viljem Lichtenegger, ki je izrisal osnutek za jeklorez, objavljen leta 1849, je z milimi obraznimi potezami, povešenim pogledom in klečečo držo vizualiziral Modestovo blagodušnost, skromnost in ponižnost, torej lastnosti, ki jih pomensko zaobsega svetnikovo ime.¹⁰⁵ Veduto z Gospo Sveto, ki jo je Modest posvetil kot prvo Marijino cerkev med Slovenci in kjer je stoloval kot prvi pokrajinski škof, je slikar posnel po tisti iz koroškega albuma Josepha Wagnerja, ki je izšel v Celovcu le štiri leta pred tem.¹⁰⁶

Skupaj z Modestom je Slomšek med domače svetnike uvrščal tudi prvega salzburškega škofa Ruperta in njegovega naslednika Virgila, ki je poskrbel za razširjanje krščanstva v slovenski Karantaniji. V *Drobtinica*h sv. Virgil ni dobil frontispica, sv. **Rupert** pa je upodobljen kot škof mladostnih potez in označen z običajnim atributom, tj. čebričkom soli, ki simbolizira mesto Solnograd,¹⁰⁷ le-to pa je v spodnjem delu kompozicije prikazano s pogledom na monumentalno stolnico in grad nad njo.¹⁰⁸ Figura je posneta po grafiki, ki jo je po risbi Josepha Leudnerja sredi 19. stoletja izdala založba Manz v Regensburgu v seriji svetniških podob (pod številko 391),¹⁰⁹ veduta

Slovenije, gl. Marjeta ŠAŠEL KOS, Panonija, *Enciklopedija Slovenije*, 8, Ljubljana 1994, str. 231–232.

¹⁰⁰ Pod svetnikovo podobo je napis: *Sv. Martin! Vsi verni Te z zaupanjem častijo: Naj Tvoje pomoči se veselijo!*

¹⁰¹ Jožko ŠAVLI, *Slovenski svetniki*, Bilje 1999, str. 9.

¹⁰² Reprodukcijska slika je objavljena v: *Leto svetnikov* (ur. Marijan Smolik), 1, Celje 1999, sl. 35.

¹⁰³ Za podobo v celovškem deželnem muzeju gl. ŠAVLI 1999 (op. 101), str. 49. Grafično podobico najdemo tudi v zbirki Semeniške knjižnice v Ljubljani.

¹⁰⁴ Maks MIKLAVČIČ, Sv. Modest, † ok. 763, apostol Slovencev, *Leto svetnikov* 1999 (op. 102), str. 734. Na Koroškem goduje sv. Modest 27. novembra.

¹⁰⁵ Pod svetnikovo podobo je napis: *Sv. Modest, škof v Gospej Sveti na Goroškem. Prosi svet apostel Gorotana, naj gori Slovincam luč prižgana!*

¹⁰⁶ Joseph WAGNER, *Album für Kärnten*, Klagenfurt 1845, z obarvano litografijo vedute Gospe Svete. Podobno veduto, le v ožjem izrezu in z drugačno štafažo, je Wagner objavil že v suiti *Ansichten aus Kärnten*, Klagenfurt 1844.

¹⁰⁷ Za upodobitve sv. Ruperta gl. Johann KRONBICHLER, *Der heilige Rupert in der bildenden Kunst, Hl. Rupert von Salzburg 696–1996. Katalog der Ausstellung im Dommuseum zu Salzburg und in der Erzabtei St. Peter* (ur. Petrus Eder, Johann Kronbichler), Salzburg 1996, str. 99–121.

¹⁰⁸ Pod svetnikovo podobo je napis: *Svet Rupert I. Solnogradski škof, Slovencom si delil soli večne modrosti, oh prosim nam daru pravice in svetosti!*

¹⁰⁹ Johann KRONBICHLER, *Hl. Rupert – Andachtsbildchen, Hl. Rupert* 1996 (op. 107), str. 342, kat. št. 109; na salzburški razstavi je bil predstavljen tudi jeklorez iz *Drobtinice*: Johann KRONBICHLER, *Hl. Rupert mit Ansicht Salzburgs, Hl. Rupert* 1996 (op. 107), str. 342–343, kat. št. 111.

pa je zelo blizu jeklorezu, ki ga je leta 1842 izdelal slikar in grafik Carl Ludwig Frommel,¹¹⁰ le da je njen izrez manjši, pogled na mesto pa je nekoliko zamaknjen.

V karantansko skupino sodita tudi dve svetnici, ki moško družino vsebinsko dopolnjujeta z izrazito dobrodelnostjo. Sv. Ema, ustanoviteljica samostana v Krki na Koroškem, kjer je salzburški nadškof Gebhard iz njenih bogatih donacij kmalu po njeni smrti ustanovil lastniško škofijo, je bila bavarsko-slovanskega porekla.¹¹¹ Na frontispicu *Drobtinic* je prikazana po starih predlogah, ki jo kažejo kot plemkinjo v svetnem oblačilu, pokrivalu in okrasju in ne v redovnem habitu, v kakršnem jo tudi večkrat srečujemo.¹¹² Izhodišče prvih je portret frankopanske grofice Beatrix, poročene z Georgom Brandenburg-Ansbach, iz ok. 1510, ki so ga napačno identificirali za Eminega; tip je znan pod imenom frankopanski, označujejo pa ga tudi kot »Kranjsko Emo«.¹¹³ Naši upodobitvi je botrovala podobica, natisnjena leta 1745 ob praznovanju 700. obletnice Emine smrti, ki kaže svetnico nad praznično slavočno dekoracijo,¹¹⁴ najbolj sorodna pa je oljnima slikama iz kapele Krške hiše (Celovec, stolni kapitelj)¹¹⁵ in naslovni grafiki v Eminem življenjepis izpod peresa Janeza Ciglerja (iz leta 1839).¹¹⁶ Na predlogah je njen lik dopasen oziroma tričetrtinski, v *Drobtinica*h pa je celopostaven.¹¹⁷ Poleg cveta (nageljna), ki ga drži v roki kot simbol izbranosti in plemenitosti in se ponavlja od izhodiščnega portreta naprej, označujejo njene kreposti tudi standardni atributi v rokah asistirajočih angelcev, predstavljajoči vero, upanje in ljubezen ter dostojanstvo in radodarnost. Svetnica kleči na oblakih nad veduto Krke, ki je posneta po Wagnerjevi v *Ansichten aus Kärnten* (iz leta 1844).¹¹⁸ Napis pod podobo jo imenuje slovensko kneginjo, za kar so jo Slovenci tudi vedno imeli.¹¹⁹

Koroška grofica **bl. Liharda** (Hildegarda) s Kamna v Podjuni, mati briksenškega škofa sv. Albuina,¹²⁰ je z dobrodelno ustanovo poskrbela za reveže iz bližnje in daljne okolice. Na njen god so jih na Kamnu pogostili s hlebčki in pivom, Lihardin kruh, t. i. kržeje oziroma štručeje, pa v njen spomin še danes z grajskega majrofa mečejo med zbrano množico.¹²¹ Na frontispicu *Drobtinic* je

¹¹⁰ Carl Ludwig FROMMEL, *Tyrol und seine nächsten Umgebungen*, Karlsruhe 1842.

¹¹¹ Njeni slovanski predniki naj bi bili vsaj deloma izhajali iz sorodstvenega kroga moravskih Mojmiridov, gl. Peter ŠTIH, Zgodovinsko o Hemi Krški, *Emina romarska pot*. Zbornik referatov posveta o sv. Emi, Podsreda 2007, str. 15.

¹¹² Za Emino biografijo in ikonografijo gl. Janez VEIDER, *Kneginja Ema, naša prva svetnica*, Groblje-Domžale 1939; *Hemma von Gurk. Katalog der Ausstellung auf Schloß Straßburg* (ur. Peter G. Tropper et al.), Klagenfurt 1988; Emilijan CEVC, Die hl. Hemma in der bildenden Kunst Sloweniens, *Hemma von Gurk* (op. 112), str. 268–273; *Emina romarska pot* 2007 (op. 111); Jože TILL, *Hema Krška. Njen svet in njeni sledovi*, Celovec 2005.

¹¹³ Slika je iz zbirke Thyssen-Bornemisza v Castagnoli, gl. Gottfried BIEDERMANN, Sog. Bildnis der Hemma von Gurk, *Hemma von Gurk* 1988 (op. 112), str. 459–460.

¹¹⁴ Podobico iz leta 1745 je kot vzorec za našo sliko navedel tudi Emilijan Cevc, osnutek pa je pripisal Matevžu Langusu, gl. CEVC 1988 (op. 112), str. 271–272.

¹¹⁵ Prva je datirana v 18., druga v 19. stoletje, gl. Irene PRENNER-WALZL, Hemma von Gurk, *Hemma von Gurk* 1988 (op. 112), str. 460–461; Barbara KIENZL, Hemma von Gurk, *Hemma von Gurk* 1988 (op. 112), str. 461.

¹¹⁶ Janes ZIEGLER, *Shivljenje s. Heme, brumne koroshke grafine*, Celovec 1839. Faksimile s kritičnim prepisom objavljen v: *Ema Krška. Hagiografije* (ur. Jože Faganel), Celje 2007, str. 9–108.

¹¹⁷ Po grafiki iz *Drobtinic* je bilo v 20. stoletju natisnjenih več božjepotnih podob, gl. Ilse KOSCHIER, Wallfahrtsbildchen »Andenken von Gurk«, *Hemma von Gurk* 1988 (op. 112), str. 511.

¹¹⁸ Joseph WAGNER, *Ansichten aus Kärnten*, Klagenfurt 1844; za spremno besedilo k vedutam gl. Heinrich HERMANN, *Text zu Joseph Wagner's Ansichten aus Kärnten*, Klagenfurt 1845 (faksimile 1987).

¹¹⁹ Pod svetničino podobo je napis: *Zveličana Hema, slovenska knezinja. Dobrotnica si nam na zemlji bila, v nebesih bod' nam priprošnica mila!*

¹²⁰ Albuin, ki je sedež škofije iz Säbna prenesel v Briksen, je od cesarja Henrika II. dobil v dar tudi nekaj posesti na Gorenjskem (Bled in Bohinj z okolico).

¹²¹ Umrla naj bi bila ok. 990; za bl. oziroma sv. Lihardo gl. Slomškov sestavek v *Djanju Svetnikov Božjih* in v *Drob-*



19. Sv. Ciril in Metod, 1853, ž. c. sv. Cirila in Metoda, Beograd, Čukarica, kipa z bratovščinskega oltarja pri Sv. Jožefu v Celju



20. Podobica Slomškove bratovščine sv. Cirila in Metoda

upodobljena pod gradom Prosnica, stoječim na strmi pečini nad Dravo, s katerega jo je v navalu ljubosumja vrgel razjarjeni mož, potem ko ga je zoper njo z lažjo naščuvala dekla Lupa. Liharda je po čudežu ostala živa, naselila pa se je poslej na domačem Kamnu, ki je upodobljen v ozadju kot izrez iz širše Wagnerjeve vedute v *Ansichten aus Kärnten* (iz leta 1844).¹²² Njeno obleko iz dragocenega blaga poživiljajo nabrani vrhnji rokavci, drža in obraz pa izražata skromnost in ponižnost. V rokah drži pleteno košaro s štručiji in kovinsko blagajnico. Njena dobrotelost je bila blizu ljudem, zato na sliki ni povzdignjena na oblake, ampak ostaja na zemlji.¹²³

Med vsemi »narodnimi« svetniki, ki jih je Slomšek propagiral, se je kult slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda med Slovenci najbolj razširil in tako dobil tudi najbolj vseslovenski ter hkrati narodnosimbolni pomen. Sveta brata sta Slovence potrjevala kot narod z lastno zgodovino in kulturo ter povezovala s Slovani v veliko skupnost, ki je predstavljala močnejši branik proti Germanom. Ker ju je Rim uradno priznaval za svetnika, sta imela pomembno prednost pred nekaterimi drugimi »domaćimi«, zlasti karantanskimi svetniki, ki te potrditve (še) niso imeli.¹²⁴

tinicah (gl. op. 1); prim. Bojan-Ilja SCHNABL, Sveta Liharda Kamenska, »usmiljena mati Slovencev«, in njeni podjurski krčiji. Iz nove velike Enciklopedije slovenske kulturne zgodovine na Koroškem, *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu za navadno leto 2014*, Celovec 2013, str. 48–52.

¹²² WAGNER 1844 (op. 106).

¹²³ Podobo svetnice spremlja napis: Sv. Lihard, koroška grafinja. Lepo ime: »vbogih mati« hoče v hvali nam ostati. Prosi za rejence svoje – za Slovence! Sugestivni baročni kip sv. Liharde v cerkvi sv. Lovrenca na Kamnu na lik svetnice v *Drobtinicah* ni neposredno vplival.

¹²⁴ Prim. ŠAVLI 1999 (op. 101), str. 6.



21. Sv. Ciril in Metod, 1863, c. sv. Alojzija, Maribor



22. Franz Kurz zu Thurn und Goldenstein:
Sv. Ciril in Metod, 1863, ž. c. sv. Jurija, Šentjur

Slomšek je kot izjemen rodoljub prvi doumel njun pomen za slovensko vernost, kulturo in prebujajočo se narodno zavest, je pa njun kult usmerjal v širša, ekumenska obzorja.¹²⁵ Leta 1851 je z namenom, da bi molila za zedinjenje vzhodnih kristjanov s katoliško Cerkvijo, ustanovil bratovščino sv. Cirila in Metoda (potrjena 1852), ki se je uspešno razširila po vzhodni in srednji Evropi. Za sedež bratovščine je določil cerkev sv. Jožefa v Celju, ki jo je leta 1852 izročil v upravo članom misijonske družbe sv. Vincencija Pavelskega (lazaristom). Predlagal je, da bi se za bratovščino predelal zadnji stranski oltar na listni strani ob vhodu na kor,¹²⁶ Marko Glazer, ki je pri cerkvi vodil ureditvena dela, pa je v ta namen priredil oltar dvanajstih apostolov na evangelijski strani sredi ladje.¹²⁷ Tako se je najbrž odločil, ker stari nastavek ni bil primeren za predelavo, kot je sporočil Slomšku, ki je bil, da bi preprečil skazitev oltarja, pripravljen plačati za popolnoma novega¹²⁸ (za oltar je izročil Glazerju

¹²⁵ Za Slomškovo narodno-kulturno in ekumensko prizadevanje gl. Franc KRAMBERGER, *Slomšek med nami živi, govori in raste. Govori o Slomšku*, Maribor 2013.

¹²⁶ Arhiv 1930–1932 (op. 21) str. 157, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 1. 7. 1852: *Aus den beigelegten Bildern kannst Du die kirchl. Constituirung unseres slavischen Gebetsvereines entnehmen; daß aber St. Josef die Vereinskirche werden sollte, wirst Du aus nächstfolgender Currende erfahren. In dieser Kirche soll den beiden Schutzheiligen ein neuer Altar errichtet werden: ich meine den alten an der Epistelseite im Schiffe der Kirche nächst der Chorstiege befindlichen Altar dazu umstalten zu lassen, aber nicht durch Rosenberger.*

¹²⁷ MAROLT 1931 (op. 65), str. 93, 96.

¹²⁸ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 163, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, na vigilio sv. Matije 1853: *Leider scheint der alte Altar keine neue Formirung erdulden zu wollen, wie unser Glaser meldet. Ist dem so, dann lieber ein ganz neues Gestell, als eine Pfuscherei, wenn es auch einen Hunderter mehr kostet.*

tristo goldinarjev).¹²⁹ Mizarska dela je prevzel mariborski mojster Tomaž Kotnik, kipa svetnikov pa je Glazer kupil v Gradcu. Ko je graški mojster »Kelz« (najbrž Josef Kainz) poslal Slomšku njun model, je ta sporočil Vodušku, da je upodobitev požela splošno odobravanje.¹³⁰ Dokončani oltar je septembra 1853 blagoslovil celjski opat Vodušek, nagovor pa je imel Glazer.¹³¹ »Slomškova« kipa sta pozneje dobila novo ekumensko poslanstvo: na začetku 20. stoletja, ko so bratovščinski oltar vnovič predelali, so ju odstranili, potem pa prenesli v Beograd, kjer sta leta 1929 zasedla tron velikega oltarja cerkve sv. Cirila in Metoda na Čukarici.¹³²

Slomšek je za bratovščino priskrbel majhne in cenene podobice, ki so jih po vzoru podobice Jezusovega detinstva natisnili v Einsiedelnu,¹³³ omenja jih v pismih Mihaelu Stojanu¹³⁴ in Jožefu Virku.¹³⁵ Podobice s figurama sv. Cirila in Metoda, ki sta po tipu enaka kipoma z bratovščinskega oltarja, le da ju spremljata angela s škofovskimi insignijami in obdaja ornamentalni okvir, so že iz druge serije, natisnjene pri Benzigerju v Einsiedelnu.¹³⁶ Lika z asistirajočima angeloma sta identična s tistima na naslovnici *Drobtinic* za leto 1853, za katero so jeklorez izdelali pri Avstrijskem Lloyd v Trstu.¹³⁷ Kakor je mogoče sklepati iz Slomškovega pisma Vodušku, so podobice natisnili po Lloydovi grafiki, obdržali pa format prvotnih, da bi jim ne narasla cena (Slomšek je naročilo zanje posredoval prek Gradca).¹³⁸ Bližnje izhodišče za frontispic oziroma podobice in za bratovščinska kipa moremo zaradi oblikovne in kompozicijske sličnosti (sicer prek prevodne grafike) iskati v praški plastiki

¹²⁹ HRASTELJ 2005 (op. 7), str. 490, 500.

¹³⁰ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 161, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 26. 12. 1852: *Kelz hat mir ein Modell des hl. Ciril u. Method geliefert, das allgemeinen Beifall finden; übrigens laßt Pfr. Glaser Nichts von sich vernehmen, dem ich die Herstellung des Altares anvertrauet, und einen Vorschuß gesendet habe.*

¹³¹ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 166, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 17. 8. 1853: *Da eine Consecration unsers st. Cirilli u. Methodii Altares bei St. Josef nach der Construction des Altares unthunlich, und mein Erscheinen /.../ unmöglich ist, so wird der Abbas zur Benediction dieses Altares hiemit bevollmächtigt, und Pfarrer Glaser eingeladen mit einer herzlichen Ansprache das Fest zu verherrlichen.*

¹³² MAROLT 1931 (op. 65), str. 93, 96; CURK 1966 (op. 65), str. 36, navaja, da je neorenesančni oltar sv. Cirila in Metoda skupaj s pendantom v glavnem delo Neuböcka in Siracha iz Gradca iz let 1905–1906.

¹³³ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 79, Slomškovo pismo Mihaelu Stojanu, 1. 7. 1852: *Endlich ist unser Gebetsverein unter Anrufung des hl. Cyrill u. Method vom hl. Vater gutgeheißen und mit Kirchenschätzen theilt worden. Nächstens kommt eine wiederholte Einladung: angeschlossen aber einige Bilder. Ich lasse in Maria Einsiedeln kleinere und billigere Vereinsbilder machen nach dem Muster jener der Kindheit Jesu.*

¹³⁴ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 80, Slomškovo pismo Mihaelu Stojanu, 1. 12. 1852: *Auch übersende Ich Ihnen 50. Stk. Vereinsbilder des hl. Ciril u. Method für die Mitglieder.* Na prvo serijo podobice se najbrž nanaša tudi naslednja notica v Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 163–164, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 23. 3. 1853: *Die Vereinsbilder finden keinen Boden; ich habe 6000 kommen lassen, und habe nur noch 500 im Vorrath /.../ Der Erlös ist für die Ausschmückung des Vereins-Altares bestimmt; die Vergütung für die bisherigen Lieferungen habe ich übernommen; für die Zukunft nicht mehr.*

¹³⁵ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 206, Slomškovo pismo Jožefu Virku, 1. 12. 1852: *In Cilli /.../ bekommen Sie Bruderschaftsbilder /.../.*

¹³⁶ Gl. Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 82, Slomškovo pismo Mihaelu Stojanu, 4. 1. 1857, gl. op. 44.

¹³⁷ Pod podobo svetnikov je napis: *Preljuba sveta brata, apostola Slovanov, pobratita nas cerkvi pravovernih kristjanov!*

¹³⁸ Arhiv 1930–1932 (op. 21), str. 164, Slomškovo pismo Matiji Vodušku, 21. 4. 1853: *Gegen die Bestellung der St. Cirilli et Methodii Bilder nach dem Leop.s-Original [!] /ist/ von und nach Cilli ist nichts einzuwenden, ja sogar erwünscht; nur müssen wenigstens 4000–6000 bestellt werden, um einen geringen Preis zu gewinnen. Eine Biographie zu verfassen wäre leicht, aber schwer solche an der Rückseite anzubringen /.../. Man bleibe für indessen bei dem alten Formate, und bemerke bei der Bestellung, daß die Größe der neuen Bilder nach dem gewünschten Originale nicht viel größer werden möge; – wird das Format größer, wird auch der Preis wachsen. Ich habe den Buchbinder Sirolla in Gratz zur Bestellung dieser Bilder angewiesen.*

češko-nemškega neoklasicističnega kiparja Emanuela Maxa (1810–1901) iz let 1842–1845.¹³⁹

Za razširjanje kulta sv. Cirila in Metoda so bile učinkovito sredstvo predvsem podobe, zavoljo katerih so se upodobitve svetnikov začele množiti po vsem slovenskem ozemlju. Pomembno spodbudo češčenju in z njim vred likovnim upodobitvam je dala tudi tisoča obletnica prihoda solunskih bratov na Moravsko, ki so jo v slovanskih deželah proslavili leta 1863.¹⁴⁰ Slomšek, ki se je nanjo vneto pripravljaj, je ni dočakal, so jo pa v njegovi škofiji skupno proslavili vsi Slovenci. Že maja 1863 so v mariborski cerkvi sv. Alojzija izpostavili sliko svetih bratov, ki jo je bil Slomšek podaril tamkajšnjemu semenišču, za veliko slovesnost, ki je potekala v Mariboru 5. julija, pa so v improvizirano kapelico na prireditvenem prostoru namestili podobo, ki jo je Marko Glazer za to priložnost naročil v Gradcu.¹⁴¹ Po Hrasteljevih navedbah gre za platno, ohranjeno v zakristiji (zdaj v prezbiteriju) Alojzijeve cerkve.¹⁴² Priložnostne slike so nastale tudi za lokalne slovesnosti; »veličastno« so npr. naročili na Ponikvi, kjer so jo za shod postavili pred veliki oltar.¹⁴³ Cerkev so se odtlej postopoma začele opremljati s podobami sv. Cirila in Metoda, posnetki pa so se razširjali tudi po zasebnih zbirkah in domovih. Eno zgodnejših upodobitev je za cerkev v Šentjurju pri Celju leta 1863 naslikal Goldenstein, *Novice* pa so ob tem povabile naročnike s sporočilom, da je pripravljen izdelati tudi manjše kopije.¹⁴⁴ Leta 1864 je sveta brata za stranski oltar v Marijini cerkvi na Hriberci v Vitanju naslikal Pavel Künl,¹⁴⁵ poleg slikarskih pa je nastajalo tudi vse več plastičnih upodobitev, zlasti v delavnici Franca Ksaverja Zajca, ki jih je za cerkvene in svetne naročnike serijsko izdeloval.¹⁴⁶



»Narodne« svetnike, ki kot nebeški zavetniki zastopajo in varujejo vse Slovence, je Slomšek z življenjepisi, ilustracijami in podobami populariziral po vseh slovenskih deželah, da bi jih, tako kot si je prizadeval za njihovo jezikovno in kulturno integracijo, tudi na duhovni ravni povezal v enoto. Slomškove »slovenske« svetnike in njihove upodobitve, ki so utrjevale narodno zavest, lahko kot likovni ekvivalent vzporejamo njegovemu jezikovnemu trudu.

Slomškovo idejo je pozneje v najbolj premišljenem ikonografskem programu, na katerega so pomembno vplivale ilustracije v *Drobtinica*, realiziral njegov občudovalec Lavoslav Gregorec v župnijski cerkvi sv. Lenarta pri Novi Cerkvi. Poslikavo notranjščine je na priporočilo »ljubitelja in pospešitelja cerkvene umetnosti« Marka Glazerja zaupal furlanskemu mojstru Jakobu Brollu, ki je delo opravil v času od 14. aprila do 12. novembra 1886.¹⁴⁷ Novocerkovske freske, ki so nastale

¹³⁹ Maxov original iz 1845 se nahaja v Marijini cerkvi v Pragi, kopija Ferdinanda Neumanna iz leta 1907 pa v baziliki Marijinega vnebovzetja ter sv. Cirila in Metoda v Velehradu; gl. <http://www.alamy.com/stock-photo-Cyril-circa-827-142869-apostle-of-Slave-with-Method-circa-826-64885-19846549.html> (stanje na dan 12. 8. 2014).

¹⁴⁰ Tedaj sta bila solunska brata povzdignjena v zavetnika vseh slovanskih narodov.

¹⁴¹ LAVRIČ 2011 (op. 88), str. 468, 489, z navedbo virov.

¹⁴² NŠAM, Franc Hrastelj, Cerkev sv. Alojzija, Popis cerkva, D XV, Mb – levi breg, str. VI, z navedkom, da je bila proslava na Studencih 3. avgusta 1863.

¹⁴³ LAVRIČ 2011 (op. 88), str. 489.

¹⁴⁴ Citirano po: Damir GLOBOČNIK, *Prešeren in likovna umetnost*, Celje-Celovec-Gorica 2005, str. 25–26.

¹⁴⁵ Jože CURK, *Topografsko gradivo. 4: Sakralni spomeniki na območju občine Slovenske Konjice*, Celje 1967, str. 66.

¹⁴⁶ Sonja ŽITKO, Zajec Franc Ksaver, *Slovenski biografski leksikon*, 4, Ljubljana 1980–1991 (14. zv. 1986), str. 751; GLOBOČNIK 2005 (op. 144), str. 85.

¹⁴⁷ O poslikavi cerkve je v treh nadaljevanjih pisal L[avoslav] G[REGOREC], Slike na presno (al fresco) v Novicerkvi, *Slovenski gospodar*, 21/28, *Cerkvena priloga* št. 145, 14. 7. 1887, str. 577, št. 147, 15. 9. 1887, str. 586–587, št. 150,



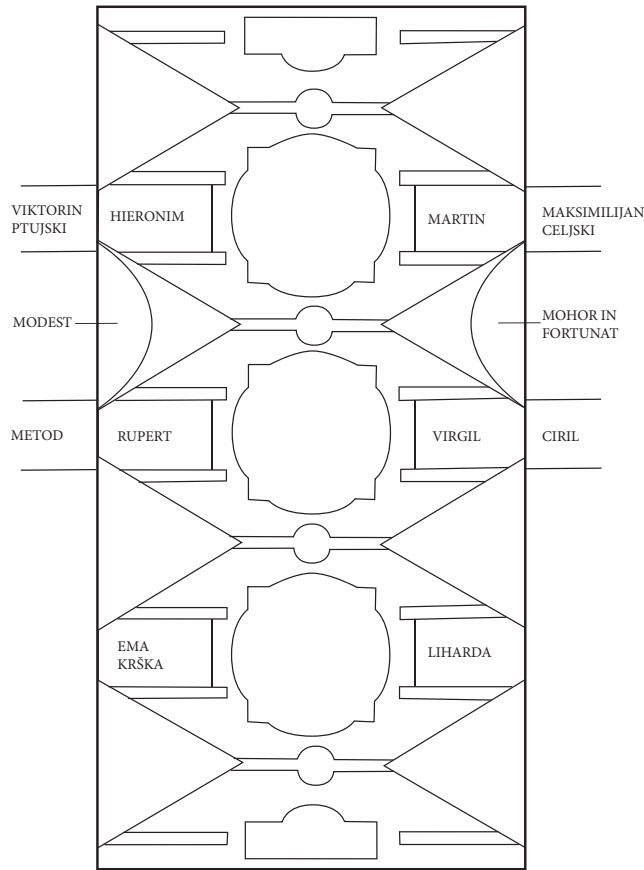
23. Pogled v ladjo s freskami
Jakoba Brolla, ž. c. sv. Lenarta,
Nova Cerkev, 1886

po vodilnih nazarenskih vzorcih ter prostor figuralno in ornamentalno poenotile in zaokrožile, spadajo med Brollova najboljša dela. Slike v prezbiteriju se vsebinsko osredotočajo na Kristusa in evharistično skrivnost, obok v ladji na Gospodovo razglašanje, vstajenje in binkošt, obočne jezike, podločja in stene pa zasedajo »domači« svetniki. Na stenah so kot duhovni stebri v vzporedni postavitvi upodobljeni sv. Ciril (z Rimom) in Metod (z Velehradom) ter sv. Maksimilijan Celjski (s Celjem) in sv. Viktorin Ptujski (s Ptujem), v lunetah pod obokom so prikazani sv. Modest (z Gospo Sveto) ter Mohor in Fortunat (z Gorico), na obočnih jezikih si v prvi poli sedita nasproti sv. Hieronim na evangeljski in sv. Martin na listni strani, v drugi poli kot par nastopata sv. Rupert in Virgil, v tretji pa sv. Ema in Liharda.¹⁴⁸ Svetniki oziroma prizori na pevski empori so povezani z naročniki in dobrotniki cerkve in vsebinsko ne sodijo v ožji kontekst ladje.¹⁴⁹ Vse podobe so označene z napisi, stoječi liki svetnikov pa tudi z vedutami krajev njihovega delovanja oziroma smrti, tako da gledalec nima težav z njihovo identifikacijo. Figure se deloma zgledujejo po upodobitvah v *Drobtinica*h, kar je opazno zlasti pri ženskih likih in nekaterih detajlih (kot je npr. veduta Gorice namesto Ogleja pri oglejskem svetniškem paru), gre pa bolj za idejno spodbudo in vzorovanje pri posamičnih oblikovnih elementih kot pa za direktni prenos grafičnih predlog. Brollo jih je namreč slogovno poenotil, kakovostno oplemenitil in priredil prostorski umestitvi oziroma kompoziciji,

8. 12. 1887, str. 597–598; prim. Andreja ŽIGON, *Cerkveno stensko slikarstvo poznega 19. stoletja na Slovenskem*, Celje 1982, str. 58, 59, ki za Novo Cerkev uporablja takratni toponim Strmec pri Vojniku.

¹⁴⁸ Za shemo obočne postavitve svetnikov gl. ŽIGON 1982 (op. 147), str. 59.

¹⁴⁹ V lunetah sta naslikana sv. Leopold z veduto Nove Cerkve kot patron župnika Lavoslava Gregorca (s podnapisom: *LEOPOLD GREGORČ, KANONIK. L. 1886*) in sv. Anton Padovanski z veduto Lemberka kot zavetnik ključarja Antona Majerja (s podnapisom: *ANTON MAJER KLJUČAR 1886.*). Med zveličanimi v prizoru Poslednje sodbe na zahodni steni sta portretno upodobljena novocerkovski župnik Jožef Jakomini in škof Slomšek.



24. Shema prizorov v ladji, ž. c. sv. Lenarta, Nova Cerkev

držal pa se jih je glede oblačil in nakita, osnovnih atributov in pri nekaterih tudi obraznih tipov (npr. pri Emi, Lihardi, Rupertu, Modestu, Cirilu in Metodu).¹⁵⁰ Svetnikom iz *Drobtinic* sta dodana sv. Hieronim (upodobljen kot pisatelj s knjigo in gosjim peresom) in sv. Virgil (škof mladostnega videza), razvrščeni so v dobro premišljeni kompoziciji po konkretnih oziroma historičnih parih in sosledju, izpostavljeni pa so tisti, ki so imeli za škofijo večji pomen.

Gregorec je freske takole popisal: */.../ podobe v ladji nam predstavljajo najprvle tiste zaslužne osebe, ki so pri nas sv. vero oznanjevale, sploh za njo delovale, po njej sveto živle in se izveličale. Zatorej gledamo na evangelijski strani nad in med okni ladje: sv. Jeronima, našega rojaka iz Strigove pri Ljutomeru, kakor je sedaj nepobitno dokazal ostrogonski kanonik, veleučeni Dr. Danko, sv. Modesta zraven cerkve Gospé svete, apostola gorotanskih Slovencev, sv. Ruperta, utemeljitelja salcburške nadškofije, in sv. Hemo, bivšo posestnico Pilštanske in Vitanjske grajščine, na epistelske strani pa sv. Martina, porojenega v Sombotelji na Prekmurskem, sv. Mohorja in Fortunata zraven starega Ogleja,¹⁵¹ sv. Virgilja, nadškofa Salcburškega, in sv. Lihard, doma v Kamnu na Koroškem. Na stenah so videti 4*

¹⁵⁰ Omeniti velja, da je sv. Viktorinu kot pisatelju dodal za atribut knjigo, ki je v *Drobtinah* še nima, Rupertu pa odvezl čebriček, ki ga drži na jeklorezu. Z vedutama Rima in Velehrada je obogatil podobi sv. Cirila in Metoda, medtem ko je sedeče like prikrajšal za krajinske dodatke. Zvesto je npr. posnel del ženskih oblačil, okras kazule pri sv. Mohorju in pehar s krušnji pri sv. Lihardi.

¹⁵¹ Na freski je v resnici upodobljena Gorica.



25. Sv. Viktorin s Ptujem



26. Sv. Maksimilijan s Celjem



27. Sv. Metod z Velehradom



28. Sv. Ciril z Rimom



29. Sv. Modest z Gospo Sveto (izrez)



30. Sv. Mohor in Fortunat z Gorico (izrez)

Jakob Brollo: freske, 1886, ž. c. sv. Lenarta, Nova Cerkev



31. Sv. Hieronim



32. Sv. Martin



33. Sv. Rupert



34. Sv. Virgil



35. Sv. Ema Krška



36. Sv. Liharda

Jakob Brollo: freske, 1886, ž. c. sv. Lenarta, Nova Cerkev

velike podobe: sv. Viktorin s Ptujem, sv. Maksimilijan s Celjem, sv. Metod z Velehradom in sv. Ciril z Rimom pod znožjem /.../.

Skupina svetnikov iz slovenskih dežel oziroma tistih, ki so v njih delovali ali bili kako drugače povezani z njihovo zgodovino, je na stenah in oboku cerkvene ladje v tedanjih političnih okoliščinah nastopila kot nebeška falanga v bran vseh (zlasti pa štajerskih in koroških) Slovencev in slovenstva. Z Lavoslavom Gregorcem (1839–1924) je bila vsebinsko tudi osebno povezana. Kot narodnozaveden duhovnik je bil namreč politično zelo dejaven, zavzemal se je za avtonomijo avstrijskih narodov, slovenski narodni program in Zedinjeno Slovenijo ter se boril proti nemškutarstvu, kar je »odplačal« z denarnimi kaznimi, zaporom in izgubo profesure v mariborskem bogoslovju. Škof Jakob Maksimilijan Stepišnik, pri katerem je zaradi svoje radikalnosti padel v nemilost, ga je leta 1885 kazensko prestavil iz bogoslovja k Novi Cerkvi, kjer je ostal do konca življenja.¹⁵² Kmalu po prihodu je pridobil farane, da so se že novembra 1885 odločili za freskiranje cerkve, sam pa je kot promovirani teolog in vnet narodnjak pripravil ikonografski program, s katerim je brez besed izpovedal svoj teološki in nacionalni *Credo*. Brollo se je z njegovo realizacijo zares potrudil in ustvaril pohvale vredno umetniško delo. Slovenski »panteon« pri Novi Cerkvi je edinstven na naših tleh in priča o srčnosti njenega idejnega snovalca, izvajalca in naročnikov.¹⁵³

¹⁵² Avgust PIRJEVEC, Gregorec Lavoslav, *Slovenski biografski leksikon*, 1, Ljubljana 1925–1932 (2. zv. 1926), str. 257–258.

¹⁵³ Za posredovanje informacij se iz srca zahvaljujem dr. Valentini Bevc Varl, s. Mateji Demšar, mag. Andreju Furlanu, dr. Damiru Globočniku, nadškofu v pokoju dr. Francu Krambergerju, generalnemu vikarju Janezu Lesniki, prof. dr. Nenadu Makuljeviću, dott. Claudii Morgan, akad. restavradorju Viktorju Povšetju, dott. Sašu Quinziju, dr. Blažu Resmanu, mag. Lilijani Urlep in g. župniku Alojzu Vicmanu.

The Slovenian 'Pantheon' in Slomšek's Almanac *Drobtinice* and in the Church at Nova Cerkev

Summary

The religious activity of Anton Martin Slomšek, Bishop of Lavant (Maribor), was imbued with the national idea and with endeavours for the cultural ascension of Slovenians. He also stimulated national consciousness and identity by popularizing the so-called 'home saints', among whom he numbered all those who had lived or worked in the Slovenian ethnic territory, especially the first martyrs and harbingers. In order to make them better known to the Slovenian population, he and his collaborators began to issue their biographies which were published in *Drobtinice* (*Tiny Crumbs*, in print since 1846) and included them in the hagiographic book *Djanje Svetnikov Božjih* (*Acts of God's Saints*, published 1853–54 by Kienreich in Graz). Illustrations of the biographies had an important influence on enlivening and increasing the worship of the home saints, and as a result this also increased the popularity of their images. The small graphic images in the *Djanje Svetnikov Božjih* had a predominantly informative role, whereas the frontispieces of *Drobtinice* were met with a wide response and also circulated among people as autonomous prints, some of them in a reduced size, even as devotional prints or as confraternities' membership forms.

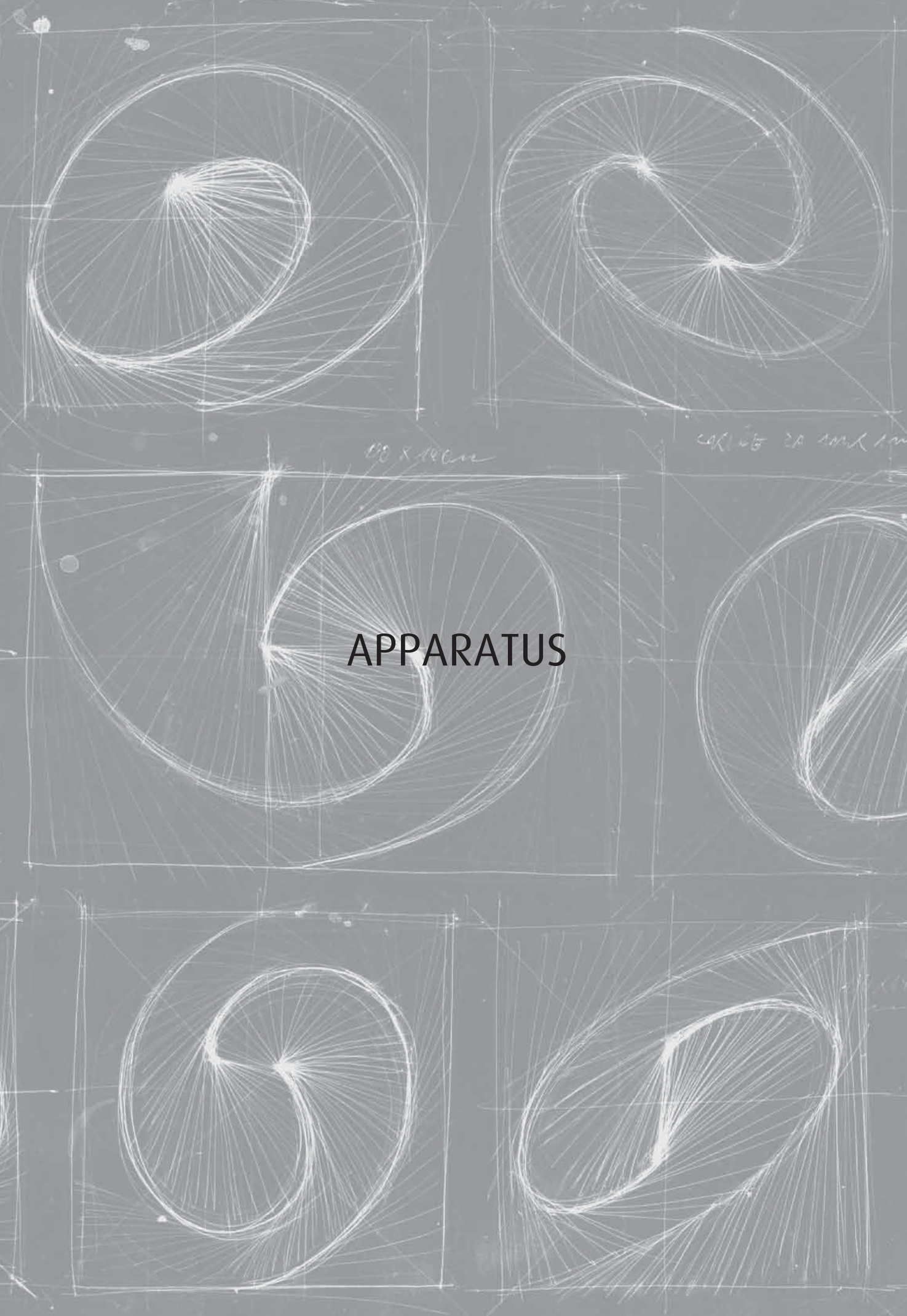
In the years 1847–1858, steel engravings of the following saints appeared on the frontispieces of *Drobtinice*: St Maximilian with a view of Celje (1847), St Victorinus with a view of Ptuj (1848), St Modestus with Maria Saal (1849), St Nicholas with Ljubljana (1850), Sts Hermagoras and Fortunatus with Gorizia (1851), St Rupert with Salzburg (1852), Sts Cyril and Methodius (1853), St Hemma with Gurk (1854), St Lihardis (Hildegard) with Stein (1855), St Martin (1856) and St Justus with Trieste (1858). Of all the authors of drawings it is only Jožef Reiterer, native of Ptuj and working in Graz, whose name is signed on one of the prints; that of St Victorinus of Poetovio. From written sources we also know that Viljem Lichtenegger, a Benedictine monk at St. Paul in the Lavanttal, native from Šentjur, drew St Modestus and St Maximilian, and that the self-taught sacristan Ignacij Župan was the author of the first drawing of the Celje martyr (even though Slomšek had promised him financial support, Župan regretfully did not decide to study painting). The steel engravings were made in various workshops: the first one was provided by *Kunstverlag in Karlsruhe*, the next three were engraved by the Graz master Ludwig Philipp Möglich and the others were made and printed in the *Kunstanstalt der Österreichischen Lloyd* in Trieste, except for the image of St Martin which was printed from a borrowed plate (signed X. A. Ramsberg).

Slomšek himself only edited the first two volumes of *Drobtinice* (1846–1847), but successive editors Matija Vodusek (1848–1850), Jožef Rozman (1851–1855) and Mihael Stojan (1856–1860) adhered to his original concept. He regularly corresponded with them not only about the contents of the almanac, but also about the title illustrations which he frequently accompanied with aesthetic-critical comments. From his inquiry about the painting of St Modestus at Maria Saal it is obvious that he wished the saintly images to be as authentic as possible and, if feasible, modelled on original images from places connected to the saints (places of their activity, their death and/or burial). Those images became, directly or indirectly, actual starting points for the frontispieces in question, whereas the *vedute* in the lower part of the engravings were mostly copied from contemporary graphic series (especially Wagner's suites of Carinthia and Carniola and Lampel's suite of Styria) and placed, as a geographic determinant, the saints into a concrete Slovenian ethnic space. The chosen saints represent all of the Slovenian provinces, the language and cultural integration for which Slomšek strove, and link all of these elements on a spiritual level.

Slomšek's idea was later realised in the most deliberate manner by Lavoslav Gregorec in the parish church of St Leonard at Nova Cerkev. In 1886 the church was frescoed by the Friulan master Jakob Brollo,

who, in the nave, depicted the assembled company of home saints: Cyril (with Rome) and Methodius (with Velehrad), Maximilian of Celeia (with Celje) and Victorinus of Poetovio (with Ptuj), Modestus (with Maria Saal), Hermagoras and Fortunatus (with Gorizia), Jerome, Rupert, Vergilius, Hemma of Gurk and Lihardis (latter six without *vedute*). The ideational and in part, also the formal origin, of the frescoes were the images in *Drobtinice*. Brollo stylistically unified these images, refined their quality and adapted them to the spatial position, i.e. his own composition.

In the then political circumstances, the group of saints from Slovenian lands, which is to say those who were active within Slovenian territory or connected to it in any way appeared on the walls and under the vaults of the church as heavenly phalanxes in defence of all (and especially Styrian and Carinthian) Slovenians and of Slovenianship. Its contents were also personally linked with Lavoslav Gregorec (1839–1924): as a nationally minded priest, he was very active politically, stood for the autonomy of Austrian nations, for the Slovenian national programme and for 'Zedinjene Slovenije' (*United Slovenia*) and fought against Teutonicism. Gregorec paid the price for this political involvement with penalties, imprisonment and the loss of his professorship at the Maribor Faculty of Theology. Due to his extremism, Gregorec fell from grace with the Bishop Maksimilijan Stepišnik, who in 1885 punitively transferred him from the theological faculty to Nova Cerkev, where he would remain for the rest of his life. Soon after his arrival he earned the approbation of the parishioners for the fresco-painting of the church. He himself, however, with a doctor's degree in theology and as an eager nationalist, prepared the iconographic programme in which he declared, without a word, his theological and national *Credo*. When realizing Gregorec's programme, Brollo did his best and created a praiseworthy work of art. The Slovenian Pantheon at Nova Cerkev is unique in Slovenia and bears evidence of the bravehearted nature of the idea's author, its painter and the parishioners who gave the commission.



APPARATUS

IZVLEČKI IN KLJUČNE BESEDE

ABSTRACTS AND KEYWORDS

Matjaž Ambrožič

Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem

Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem je prvi te vrste in zato ni popoln oziroma zaključen. Obsega v virih in literaturi izpričane bratovščine, ki so delovale od konca 13. stoletja do ukinitve leta 1783. Na podlagi liturgične hierarhije patrocinijskih naslovov lahko bratovščine razvrstimo v osem glavnih skupin s podskupinami. Zgodovinarjem in umetnostnim zgodovinarjem bo pregled v pomoč pri preučevanju bratovščin in vrednotenju njihovega vpliva na različnih področjih cerkvenega in družbenega življenja.

Ključne besede: bratovščine, Spodnja Štajerska, slovenska Štajerska, jožefinske reforme

Matjaž Ambrožič

The Register of Pre-Josephinist Confraternities in Slovenian Styria

The register of pre-Josephinist confraternities in Slovenian Styria is the first of its kind and therefore not yet complete or concluded. It comprises all confraternities active from the 13th century up to their abolishment in 1783, whose existence is testified to in both archival sources and in literature. According to the liturgical hierarchy of their patrons' titles, the confraternities are sorted into eight principal groups with subgroups. The register will be of help to historians and art historians in studying confraternities and in evaluating their impact upon different fields of ecclesiastic and social life.

Keywords: confraternities, Lower Styria, Slovenian Styria, Josephinism

Nadja Gnamuš

Temne iluminacije. O črnih slikah Sandija Červeka

Sandi Červek (1960) s svojo neobičajno fascinacijo nad črno v slovenskem prostoru zavzema posebno mesto. Monokromno črno sliko, ki jo je razvil po letu 1989, kot osrednji del svojega opusa raziskuje in razvija tudi danes. To je bila odločitev za skrajni slikarski redukcionizem, ki ni naravnani zgolj k epistemološki analizi, temveč vzpostavlja novo ontologijo slike, ki odpira široko fenomenološko in vsebinsko polje. Črna v njegovem slikarstvu ni simbol ali koncept, ampak nastopa predvsem kot snov metaumetnosti, ki teži k skoraj filozofskemu iskanju počel in mehanizmov bivajočega. K ontološki poziciji Červekovega slikarstva lahko pristopimo prek koncepta gube, ki ga je izoblikoval Gilles Deleuze v svoji istoimenski filozofski razpravi.

Ključne besede: črna, svetloba, relacionalnost, guba(nje), optična taktilnost, praznina, dvojnosti

Nadja Gnamuš

Illuminating Darkness. Reflections on Sandi Červek's Black Paintings

Sandi Červek (1960), with his uncommon fascination for black, occupies a special place in Slovenian painting. He has insisted on black monochromes since 1989, when he developed his characteristic black painting. This was a radical decision for the reduction of pictorial means, which aimed not so much for the epistemological analysis of the formal properties of painting as it established a new ontology of painting, thus opening up a wide phenomenological and interpretative field. Červek is not concerned with black as a symbol or a concept, but rather as a meta-substance of art, which approaches an almost philosophical investigation of the fundamental principles and constitution of the existing. The ontological position of Červek's painting can be explained in terms of the fold; the concept developed by Gilles Deleuze in his philosophical discussion of the same name.

Keywords: black, light, relationality, fold(ing), optical tactility, emptiness, dualities

Renata Komić Marn*Korespondenca med Karlom Strahlom in Antejem Gabrom*

Prispevek vsebuje komentiran prepis dvanajstih pisem iz korespondence med Karlom pl. Strahlom (1850–1929), lastnikom starološke umetniške zbirke, in Antejem Gabrom (1883–1954), škofjeloškim publicistom in zbiralcem starin. Njuni dopisi so zanimivi viri podatkov, ki dopolnjujejo naše poznavanje razmer na področju umetnostne zgodovine na Slovenskem v prvih desetletjih 20. stoletja in osvetljujejo ozadje nastajanja ene najpomembnejših razstav starejšega slikarstva na Slovenskem, Zgodovinske razstave slovenskega slikarstva leta 1922.

Ključne besede: Karl Strahl (1850–1929), Ante Gaber (1883–1954), korespondenca, umetniške zbirke, slovensko slikarstvo, razstave

Renata Komić Marn*The Correspondence of Karl Strahl and Ante Gaber*

The paper comprehends transcriptions and commentaries of twelve letters from the correspondence between the owner of the Stara Loka art collection Karl von Strahl (1850–1929) and Škofja Loka publicist and art collector Ante Gaber (1883–1954). The letters reveal themselves as interesting sources of information which complement our knowledge about art history in Slovenia in the first decades of the 20th century and shed light upon the early stages of one of the most important exhibitions of Slovenian painting, held in Ljubljana in 1922.

Keywords: Karl Strahl (1850–1929), Ante Gaber (1883–1954), correspondence, art collections, Slovenian painting, exhibitions

Tina Košak*Slikarske zbirke grofov Herberstein. Zbirka Erazma Friderika Grofa Herbersteina v gradu Hrastovec in v Gradcu*

Članek je prvi del študije o slikarskih zbirkah grofov Herberstein v njihovih rezidencah na Štajerskem med sredino 17. in koncem 18. stoletja. V njem je na podlagi znanih arhivskih virov (zlasti lastnikovega zapuščinskega inventarja) na eni in ohranjenega gradiva v zbirkah Pokrajinskega muzeja Maribor in Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož na drugi strani podana podrobnejša analiza strukture zbirke Erazma Friderika grofa Herbersteina (1631–1691) v gradu Hrastovec pri Lenartu in v njegovi mestni rezidenci v Gradcu v širšem kontekstu (srednje)evropskega zbirateljstva ter sočasne ponudbe in povpraševanja na lokalnem trgu, hkrati pa tudi z vidikov razporeditve slik po prostorih, zastopanosti posameznih ikonografskih zvrsti, njihove vloge in recepcije v zbirkah ter njihove materialne vrednosti v odnosu do drugih umetnin in drugih predmetov v zapuščini.

Ključne besede: zbirateljstvo, slikarstvo, 17. stoletje, zapuščinski inventarji, vednosti slik, Erazem Friderik grof Herberstein (1631–1691), Hrastovec, Gradec

Tina Košak*Picture Collections of the Counts of Herberstein. The Collection of Erasmus Friedrich Count of Herberstein*

The article is the first part of a study on picture collections of the Counts of Herberstein in their Styrian residences between the second half of the 17th and the end of the 18th century. Based on archival sources (ie. mostly probate inventories) and preserved paintings in museums in Maribor and Ptuj, it comprises an in-depth analysis of the structure of the art collection of Erasmus Friedrich Count of Herberstein (1631–1691) in his Hrastovec castle (Germ. Gutenhag) near Lenart, and in his town palace in Graz. The collection, which included more than 300 paintings, is discussed in the context of early modern (Central) European collecting trends, display practices of paintings, the hierarchy of genres and with regards to the role and reception of individual paintings in the collections and their material value as compared with other artworks and objects in his assets.

Keywords: collecting, painting, 17th century, probate inventories, price values, Erasmus Friedrich Count of Herberstein (1632–1691), Hrastovec Castle, Graz

Ana Lavrič

Slovenski »panteon« v Slomškovih Drobčinah in pri Novi Cerkvi

Slomšek je narodno zavest spodbujal tudi s populariziranjem t. i. domačih svetnikov, kot so Maksimilijan Celjski, Viktorin Ptujski, Mohor in Fortunat, Modest, Virgil, Ciril in Metod, Ema Krška, Liharda s Kamna idr. Poskrbel je za objavo njihovih življenjepisov in podob, ki so se zvrstile na naslovnica *Drobčin* v letih 1847–1858 (od risarjev predlog zanje so znani Jožef Reiterer, Viljem Lichtenegger in Ignacij Župan). Jeklorezne upodobitve so bile idejno in deloma tudi formalno izhodišče fresk, ki jih je v župnijski cerkvi sv. Lenarta pri Novi Cerkvi leta 1886 naslikal Jakob Brollo. Ikonografski program za skupino domačih svetnikov, ki nastopajo kot nebeška falanga v bran vseh (zlasti pa štajerskih in koroških) Slovencev in slovenstva, je zasnoval tamkajšnji narodnozavedni župnik Lavoslav Gregorec.

Ključne besede: slovenski svetniki, sv. Maksimilijan Celjski, sv. Viktorin Ptujski, sv. Mohor in Fortunat, sv. Modest, sv. Virgil, sv. Ciril in Metod, sv. Ema Krška, sv. Liharda s Kamna, Jožef Reiterer, Viljem Lichtenegger, Ignacij Župan, Drobčine, Nova Cerkev, Anton Martin Slomšek, Lavoslav Gregorec

Franci Lazarini

»Začeti pa moramo na vsak način že letos, sicer lahko naredimo križ čez novo cerkev.« O neuresničeni gradnji nove cerkve sv. Magdalene v Mariboru

Naraščanje števila vernikov v župniji sv. Magdalene v Mariboru, tedaj največji župniji lavantinske škofije, je na prelomu 19. v 20. stoletje pripeljalo do pobude za izgradnjo nove cerkve ali povečavo obstoječe. Projekt je kar nekaj desetletij zaposloval magdalenske župnike, zlasti Antona Stergarja, in je zamrl šele z drugo svetovno vojno in cerkveni gradnji nenaklonjenim časom po njej. V skoraj štirih desetletjih je bilo predlaganih več načrtov za novo sakralno stavbo, delno ali v celoti so ohranjeni projekti arhitektov Hansa Pascherja, Jožeta Plečnika (in Franceta Tomažiča), Ivana Vurnika ter Maksa Czeikeja. Prispevek obravnava ohranjene načrte ter na podlagi arhivskih virov in zapisov v dnevnem časopisu podaja pregled dogodkov od prvih pobud za novo cerkev konec

Ana Lavrič

The Slovenian 'Pantheon' in Slomšek's Almanac Drobčine and in the Church at Nova Cerkev

Anton Martin Slomšek, Bishop of Lavant (Maribor), stimulated national consciousness also by popularizing the so-called home saints, such as Maximilian of Celeia, Victorinus of Poetovio, Hermagoras and Fortunatus, Modestus, Virgilius, Cyril and Methodius, Hemma of Gurk, Lihardis of Stein etc. He attended to publish their biographies and images which appeared on the frontispieces of *Drobčine* in the years 1847–1858 (of the authors of drawings, Jožef Reiterer, Viljem Lichtenegger and Ignacij Župan are known). These steel engravings were the ideational and partly also formal origin for the frescoes, painted in 1886 in the parish church at Nova Cerkev by Jakob Brollo. The iconographic programme for the assembly of home saints, acting as a heavenly phalanx in defence of all (and especially Styrian and Carinthian) Slovenians and of Slovenianship, was made by the nationally minded parish priest Lavoslav Gregorec.

Keywords: Slovenian saints, St Maximilian of Celeia, St Victorinus of Poetovio, Sts Hermagoras and Fortunatus, St Modestus, St Virgilius, Sts Cyril and Methodius, St Hemma of Gurk, St Lihardis of Stein, Jožef Reiterer, Viljem Lichtenegger, Ignacij Župan, Drobčine, Nova Cerkev, Anton Martin Slomšek, Lavoslav Gregorec

Franci Lazarini

"By all means we must start this very year, or else we can give the new church up as lost." About the Unrealised Building of the New St Magdalene's Church in Maribor

On the threshold of the 20th century, the growing number of worshippers in the Maribor parish of St Magdalene, the then largest parish in the Lavantine diocese, had led to the initiative of building a new church or amplifying the existing one. For several decades the project occupied the Magdalene parish priests, especially Anton Stergar, and died away only with the start of World War II and the post-war era, which was unfavourable for building churches. In almost four decades several projects for the new sacred building were proposed; projects by architects Hans Pascher, Jože Plečnik (together with France Tomažič), Ivan Vurnik and Maks Czeike are preserved either in part or in their entirety. The article deals with the preserved plans and, based on archival sources and

19. stoletja do razpustitve gradbenega društva po drugi svetovni vojni. Posebej je izpostavljena vloga župnika Stergarja, zlasti njegov odnos do posameznih načrtov pa tudi njegova domnevna krivda za neuspeh projekta.

Ključne besede: Maribor, cerkev sv. Magdalene, cerkvena arhitektura, pozni historizem, modernizem, Hans Pascher, Jože Plečnik, France Tomažič, Ivan Vurnik, Maks Czeike, naročništvo, Tomaž Rožanc, Anton Stergar, Mihael Napotnik, Andrej Karlin

notices in the daily press, brings a survey of the occurrences from the first initiatives for a new church at the end of the 19th century up to the dissolution of the building committee after World War II. The role of the parish priest Stergar is particularly exposed, especially with regard to his attitude towards individual designs as well as his supposed responsibility for the failure of the project.

Keywords: Maribor, St Magdalene's church, church architecture, late historicism, modernism, Hans Pascher, Jože Plečnik, France Tomažič, Ivan Vurnik, Maks Czeike, commissioning, Tomaž Rožanc, Anton Stergar, Mihael Napotnik, Andrej Karlin

Barbara Murovec

*»Skratka, kadrovska vprašanje je dokaj težko ...«
Drobci o političnem vplivu na umetnost in umetnostno zgodovino v Sloveniji*

Vpliv politike in državne ideologije na umetnostno zgodovino je v evropskih državah, ki so imele v 20. stoletju enega od totalitarističnih sistemov, v zadnjih desetletjih predmet številnih raziskav. V Sloveniji je bilo nekaj korakov narejenih predvsem pri raziskovanju vpliva na umetnost, skoraj nič pa na področju preučevanja umetnostne zgodovine in njenih nosilcev, ki so v drugi polovici 20. stoletja oblikovali stroko in generirali odnos družbe do umetnosti. Iz ohranjenih zapisnikov partijskih komisij in drugega gradiva lahko razberemo, da je šlo pri izgradnji nove države in novega človeka po letu 1945 za bistveno več kot zgolj za omejevanje ustvarjalnosti. Politika ni le nadzirala stanja, temveč ga je tudi na novo vzpostavljala, in sicer tako na področju umetnosti kakor tudi umetnostne zgodovine in likovne kritike. Branje, zanikanje in nepoznavanje (družbenopolitičnih) kontekstov, ki so (so)oblikovali umetnostno zgodovino, je še vedno močno prisotno v slovenskem prostoru, čeprav bi kritična analiza zgodovine stroke pomembno prispevala k njenemu metodološkemu razvoju.

Ključne besede: kulturna politika po 1945, umetnostna zgodovina in politika, umetnost in politika, Stane Kregar, France Stele, Boris Zihlerl

Barbara Murovec

*“Anyway, the question of personnel is rather difficult ...”
Some Observations on Political Influence on Art (History) in Slovenia*

Over the last few decades, the influence of politics and state ideology on art history has been the subject of numerous studies in those European countries ruled in the 20th century by totalitarian systems. In Slovenia, some steps have been taken in this direction, especially with regards to research into the influence of politics on art; almost nothing has been done, however, in the field of researching the history of art history itself and the figures within it who, in the second half of 20th century, shaped the discipline and generated society's attitude towards art.

The surviving Communist party archival documents and other material reveal that the building of the new state and the new man after 1945 amounted to much more than just the restraining of creative freedom. Politics not only controlled the situation, they re-established it, in the artistic field as well as in art history and art criticism. Obliteration, denial and ignorance of the (socio-political) contexts, which had (co-)shaped art history, are still overwhelmingly present in Slovenia, but a critical analysis of the history of the discipline would make a significant contribution to its methodological progress.

Keywords: cultural policy after 1945, art history and politics, art and politics, Stane Kregar, France Stele, Boris Zihlerl

Katarina Šmid

Fragment pripovednega reliefa na grobnici Spektatijev v Šempetru. Epizoda zgodbe o Orestu in Ifigeniji na Tavridi ali Toantov dokončni poraz na otoku Sminta?

Prispevek obravnava edini nerazloženi relief na edikulni grobnici rodbine Spektatijev v Šempetru v Savinjski dolini. Na podlagi primerjave z upodobitvami Orestove zgodbe v kamniti plastiki in upošteva ohranjenost, a v likovno tradicijo ne vselej preneseno literarno izročilo, se ponujajo možnosti razlage prizora kot Piladovo reševanje Oresta, ki ga je ob prihodu na Tavrido popadla norost, boj Oresta oziroma Pilada s Tavrijci pred Artemidinim svetiščem, Orestov uboj Ajgista in Klitajmestre v Argosu ali kot smrt tavrijskega vladarja Toanta na otoku Sminta.

Ključne besede: Šempeter v Savinjski dolini, Celeja, Norik, edikulna grobnica Spektacijev, Orest, Ifigenija, Pilad, Tavrida

Katarina Šmid

The Fragmentary Narrative Scene from the Tomb of Spectatii at Šempeter. An Episode of the Story of Orstes and Iphigenia among the Taurians or the Final Demise of King Thoas on the Island of Sminthe?

The article discusses the only relief on the funerary aedicula of Spectatii at the Roman necropolis at Šempeter in the Valley of Savinja, which is yet to be interpreted. Regarding the depictions of Orestes myth on stone reliefs on one side, as well as the accounts in primary classical sources on the other, the scenes of Pylades saving Orestes, the combat of Orestes or Pylades against the Taurians in front of an Artemis' shrine, the murder of Aigisthos and Clytaimestra in Argos or the death of Thoas on the island of Sminthe, are all taken into consideration.

Keywords: Šempeter in the Valley of Savinja, Celeia, Noricum, funerary aedicula of Spectatii, Orestes, Iphigenia, Pylades, Tauris

SODELAVCI CONTRIBUTORS

Doc. dr. Matjaž Ambrožič
Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani
Poljanska cesta 4
SI-1000 Ljubljana
matjaz.ambrozic1@guest.arnes.si

Dr. Ana Lavrič
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
lavric@zrc-sazu.si

Doc. dr. Nadja Gnamuš
Gimnazija Jožeta Plečnika
Šubičeva ulica 1
SI-1000 Ljubljana
nadjagnamus@gmail.com

Doc. dr. Franci Lazarini
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
lazarini@zrc-sazu.si

Renata Komić Marn
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
renata@zrc-sazu.si

Doc. dr. Barbara Murovec
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
BaMurovec@zrc-sazu.si

Dr. Tina Košak
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
ZRC SAZU
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
tkosak@zrc-sazu.si

Dr. Katarina Šmid
Univerza na Primorskem
Fakulteta za humanistične študije
Titov trg 5
SI-6000 Koper
katarina.smid@fhs.upr.si

VIRI ILUSTRACIJ

PHOTOGRAPHIC CREDITS

Nadja Gnamuš

1, 4–5: osebni arhiv Sandija Červeka.

2–3, 6–8: *Sandi Červek. Slike in risbe 1985–2011*, Ljubljana 2012.

Tina Košak

1: © Pokrajinski Muzej Ptuj Ormož (foto: Boris Farič).

2–17: © Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana (foto: Andrej Furlan).

Ana Lavrič

1–11: *Drobtinice*, 1847–1858.

12–14: *Djanje Svetnikov Božjih*, Gradec 1853–1854.

15, 19–20: © Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana (foto: Ana Lavrič).

16: *Hl. Rupert von Salzburg*, Salzburg 1996.

17–18, 21–23, 25–36: © Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana (foto: Andrej Furlan).

24: A. Žigon, *Cerkveno stensko slikarstvo*, Celje 1982, dopolnil Andrej Furlan.

Franci Lazarini

1–3: © Steiermärkisches Landesarchiv Graz.

4–8: © Muzeji in galerije mesta Ljubljane, Plečnikova zbirka.

9: *Ilustrirani Slovenec*, 35, 1925.

10: F. Lazarini.

Barbara Murovec

1: *Stane Kregar. Retrospektivna umetnostna razstava*, Ljubljana 1950.

2: *Stane Kregar. Stalna zbirka poklonjenih del*, Ljubljana 1996 (foto: Ljubo Struna).

3: *Stane Kregar. Stalna zbirka poklonjenih del*, Ljubljana 1996.

4–5: © Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Ljubljana.

6: F. Stele, *Slovenski slikarji*, Ljubljana 1949.

Katarina Šmid

1: J. Klemenc, V. Kolšek, P. Petru, *Antične grobnice v Šempetru*, Ljubljana 1972.

2, 5: K. Šmid.

3–4, 7, 9, 12: R. Bielfeldt, *Orestes auf römischen Sarkophagen*, Berlin 2005.

6: G. Koch, *Die mythologischen Sarkophage. Meleager*, Berlin 1975.

8: © Muzej Vojvodine, Novi Sad.

10: Franci Lazarini.

11: J. H. Oakley, *Die attischen Sarkophage. Andere Mythen*, Berlin 2011.

13: *Muzejski vjesnik*, 9, 1986.

